

Att studera som vuxen med funktionsnedsättning

– En fördjupad studie av studerandes erfarenheter

Att studera som vuxen med funktionsnedsättning

– En fördjupad studie av studerandes erfarenheter

Att studera som vuxen med funktionsnedsättning

– En fördjupad studie av studerandes erfarenheter

© Specialpedagogiska skolmyndigheten 2014.

Ansvarig på SPSM: Leif Näfver.

Författare: Eva Skogman, Mälardalens högskola, UKK.

Omslagsbild: Hällefors folkhögskola, personerna på bilden har ingen koppling till rapporten.

Foto: Kicki Nilsson, ICON Photography.

Produktion: Tullbergs kommunikationsbyrå.

Tryck: DanagårdLitho, 2014.

ISBN: 978-91-28-00560-9 (tryckt)

978-91-28-00561-6 (pdf)

Best.nr: 00560

Skrifter, rapporter och metodmaterial kan hämtas som pdf-dokument och beställas på Specialpedagogiska skolmyndighetens webbplats www.spsm.se.

Du kan också beställa dessa i tryckt version eller i alternativt format från order@spsm.se.

Innehållsförteckning

Förord	4
Bakgrunden och uppdraget	7
Kommunal vuxenutbildning – komvux	7
Särskild utbildning för vuxna – särvux	8
Svenska för invandrare – sfi	9
Folkhögskola	11
Vuxnas lärande	12
Syfte	13
Frågeställningar	13
Metod och genomförande	14
Resultatet i de olika kommunerna	16
Storstaden	16
Förortskommunen	17
Den mellanstora staden	19
Småstaden	20
Den lilla orten	21
Tematiserade resultat	23
Arbetslinjen som överideologi	23
Specialpedagoger i vuxenutbildningen	24
Hinder och stöd för studerande inom komvux	29
Särskild utbildning för vuxna – särvux	32
Sfi-studerande som inte gör förväntad progression	36
Folkhögskolan i en klass för sig	41
Intresseorganisationernas syn på svårigheter och åtgärder	49
Slutsatser och diskussion	52
Referenser	59

Förord

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) arbetar för att barn, unga och vuxna, oavsett funktionsförmåga, ska få förutsättningar att nå målen med sin utbildning. Det gör vi genom att ge specialpedagogiskt stöd, erbjuda undervisning vid specialskolor, utveckla och producera läromedel och fördela statsbidrag.

Det är viktigt att våra insatser får bästa möjliga effekt, så att de kan underlätta för enskilda att nå målen med sin utbildning. Av den anledningen följer vi upp effekterna av våra insatser på olika sätt. Denna rapport handlar om studiesituationen för vuxna med funktionsnedsättning.

År 2010 presenterade vi en utredningsrapport som genomfördes av Linköpings universitet med titeln Vuxenutbildning för personer med funktionsnedsättning. Grundmaterialet i den rapporten var baserat på uppgifter från huvudsakligen utbildningsanordnare. Vi ansåg det angeläget att komplettera den med en beskrivning av hur de studerande själva uppfattar sin studiesituation. Vi gav därför Mälardalens högskola i uppdrag att undersöka det.

Det är grunden för denna rapport, men den beskriver även vilka omgivningsfaktorer som finns, exempelvis hur det specialpedagogiska stödet är organiserat och hur det utförs.

De fyra studieformer som är aktuella i rapporten är Kommunal vuxenutbildning, Särskild utbildning för vuxna, Svenska för invandrare och folkhögskola.

Rapporten visar på svårigheter för enskilda främst inom Svenska för invandrare och Kommunal vuxenutbildning. Den utbildningsform som enligt denna och andra rapporter fungerar bäst för personer med funktionsnedsättning är folkhögskolan.

Den beskrivs som ”en skola i en klass för sig”.

Vi ser det som angeläget att sprida erfarenheterna från denna rapport, för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att studera, oavsett skolform.

Alla aktörer inom vuxenutbildningen kan ta lärdom av rapportens slutsatser. Både i det som brister och det som kan betraktas som framgång i arbetet. Vilka lärdomar kan vi alla dra av hur folkhögskolor arbetar? Vad kan kommunen förbättra och förstärka? Vad ska vi som myndighet förbättra i vårt arbete?

Greger Bååth
Generaldirektör

Denna sida har avsiktligen lämnats blank.

Bakgrunden och uppdraget

På uppdrag av Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) har en tidigare studie utförts av Linköpings universitet med titeln *Vuxenutbildning för personer med funktionsnedsättning* (Eriksson, 2010). Resultatet från denna tidigare studie visade bland annat att tillgången till specialpedagogiskt stöd varierar mellan olika skolformer för vuxna, att satsningar på vuxenstudier i allmänhet och på studier för den nu aktuella gruppen i synnerhet handlar om politiska beslut och en främjande värdegrund. Denna tidigare studie visade också att utbildningsanordnare erbjöd både inkluderande studier, men också särskilda undervisningsgrupper för gruppen vuxenstudier med funktionsnedsättningar. Eriksson (2010) skriver avslutningsvis i sin studie att de studerandes egna erfarenheter saknas och att detta är väsentligt att belysa i en fortsatt studie. Resultatet från Erikssons (2010) studie indikerar alltså ett behov av mera kunskap om de studerandes egen syn på att vara vuxenstudier med funktionsnedsättning.

Det nu aktuella uppdraget – Vuxenutbildning för personer med funktionsnedsättning, en fördjupad studie av studerandes erfarenheter – fokuserar just dessa erfarenheter, men också på omgivningsfaktorer såsom bland annat hur det specialpedagogiska stödet är organiserat och hur det utförs. Det som står i fokus för den nu aktuella studien är alltså både de studerandes egna erfarenheter samt under vilka villkor dessa erfarenheter är gjorda. Studien kommer därför inte att särskilt redovisa de studerandes egna personliga förutsättningar utan istället deras erfarenheter i den omgivning där studierna bedrivs. Tidigare studier (*Skrtic*, 1991, 1995, *Skidmore*, 2004) har visat att för att lyckas med sina studier som studerande med funktionsnedsättning är just stödets organisation och hur det prioriteras av största vikt. Studien har därför både ett inifrånperspektiv samt ett organisatoriskt perspektiv som söker fånga de kontextuella villkor under vilka studierna bedrivs.

Inledningsvis kommer här att kort redovisas hur olika skolformer för vuxna (och vuxna med funktionsnedsättningar) ser ut. En sådan överblick kan ge en förståelse för de övergripande kontextuella villkoren när det gäller vuxenstudier för personer med funktionsnedsättningar. Avslutningsvis behandlas också något det specifika i vuxnas lärande.

Kommunal vuxenutbildning – komvux

Den kommunala vuxenutbildningen kan sägas ha sina rötter inom både folkbildningen och studieförbunden (Höghielm, 2006). I dess nuvarande form uppstod den i slutet av 1960-talet och som ett resultat av politiska beslut kring skolan (Höghielm, 2006). Det fanns emellertid också tidigare försök inom vuxenutbildningen och

som dessutom hade en annan bakgrund. Redan 1938–39 inrättades Statens aftonskola vid ett allmänt läroverk i Stockholm. Man riktade sig mot att ge ”äldre elever med utpräglad studiebegåvning och studiehåg” tillfälle att avlägga studentexamen (Höghielm, 2006). Under denna tid förekom det också att man kunde uppnå studentexamenskompetens via korrespondensstudier. Från början avsågs alltså vuxenutbildningen ta tillvara ”begåvningsreserven”, men kom senare och mot slutet av 1960-talet och därefter istället riktad mot ”de eftersatta” (Höghielm, 2006).

Utbildning i komvux kan ge den studerande formell kompetens, men också bättre allmänbildning och delaktighet och därmed öka den enskildes medborgarens självkänsla, självinsikt och förmåga till självständig problemlösning. (Borgström & Höghielm, 1992, Höghielm, 2006). Dessa tankar, kanske lite annorlunda uttryckt, återfinns ännu idag när Skolverket (2013-04-26) skriver att komvuxutbildningen ska stödja och stimulera vuxnas lärande så att de studerande ska kunna utveckla sina kunskaper och sin kompetens i syfte att stärka sin ställning i arbets- och samhällslivet samt att främja sin personliga utveckling. Den studerande i komvux kan ofta välja plats, tidpunkt, tempo och arbetssätt i studierna. Flexibiliteten innebär att utbildningsanordnaren bör organisera, planera och genomföra undervisningen med det främsta syftet att stödja den studerandes kommunikation och lärande.

I ett nyhetsbrev redovisar Skolverket (2012-08-10) aktuella förändringar inom komvux-utbildningen. Man skriver bland annat om ett förstärkt individperspektiv som avser den enskildes egna behov och förutsättningar. Dessutom slås fast att en individuell studieplan ska finnas för varje elev inom vuxenutbildningen

Personer med funktionsnedsättning är väl representerade och till och med överrepresenterade i komvux (Skolverket, 1999). Skolverkets (1999) rapport anger också att deltagare med funktionsnedsättning ofta får sitt ”stöd” genom att erbjudas att studera under längre tid och därmed lägre tempo, vilket kan få konsekvenser för den enskildes ekonomi. Att satsa på studieteknik och att tillfälligt bilda specialgrupper i början av utbildningen kan också vara en framkomlig väg (aa).

Särskild utbildning för vuxna – sär vux

Utbildning för personer med utvecklingsstörning har ofta diskuterats i spänningen mellan inkludering och olika slags sär lösningar (Ineland, Molin & Sauer, 2013). Den lag som trädde i kraft 1968 reglerade både utbildning och omsorger om personer med utvecklingsstörning och inte förrän på 1980-talet flyttades utbildningsfrågorna för personer med utvecklingsstörning till skollagen (aa). Ungefär 10 år senare flyttades särskolan organisatoriskt in i samma kommunala förvaltning som övrig skola. Barn och unga

.....

som inte bedöms klara den reguljära skolans krav har rätt att istället gå i särskolan (Skollagen 2010:800). Dessa barn erbjuds grundsärskola eller en skolgång på träningskolenivå. Därefter finns gymnasiesärskolan som på samma sätt som den reguljära gymnasieskolan är en frivillig skolform. Kritik har framförts mot gymnasiesärskolan och många har menat att samverka mellan olika skolformer, flexibilitet och individuella anpassningar och valmöjligheter (Ineland m fl, 2013) borde finnas också för gruppen ungdomar med utvecklingsstörning.

Att barn och unga blivit inskrivna i särskolan på felaktiga grunder har under senare tid diskuterats mycket (Ineland m fl, 2013). Framför allt har det anförts att denna ökning till stor del handlar om barn och unga i den så kallade gråzonen, det vill säga personer som står på gränsen mellan att klara den reguljära skolgången och att mera kunna dra nytta av särskolans utbildning (aa). Denna grupp har ibland kallats ”den nya särskolegenerationen” som inte som tidigare generationer finner sig i traditionella och omsorgsinriktade insatser utan kräver mer.

För vuxna personer med utvecklingsstörning erbjuds grundläggande och gymnasial särsvux samt kurser inom folkhögskolans ram (Bergh, Skogman & Tideman, 2010). I den nya skollagen, (SFS 2010:800) kallas utbildningen numera för särskild utbildning för vuxna och syftet är att ge personer med utvecklingsstörning möjlighet att möta arbetslivets krav och att skapa förutsättningar för delaktighet i samhället (Ds 2009:20). Deltagande i särsvuxutbildning kräver inte, på samma sätt som deltagande i annan vuxenutbildning, att den studerande har ett tydligt mål med studierna. Vissa kommuner i detta projekt har frångått den inarbetade beteckningen särsvux och kallar istället denna del av vuxenutbildningen för Lärsvux. Detta har då också inneburit en vidgning av personkretsen till att innefatta personer som egentligen inte är behöriga för särsvuxstudier.

En rapport från Skolverket (1999) visar att myndigheter varit medvetna om detta när man skriver att deltagarantalet inom särsvux ökat markant sedan kommunaliseringen och att det bland annat hänger samman med en ”luddigare” definition av vilka elever som särsvux egentligen är avsedd för samt att särsvuxutbildningen ofta integreras med annan vuxenutbildning. På senare tid har emellertid antalet studerande i särsvux minskat igen (Skolverket, 2014-03-27).

Svenska för invandrare – sfi

Undervisningen i svenska för invandrare infördes år 1965 (Skolverket, 1997) och anordnades till en början av olika studieförbund. Studieförbunden fick i uppdrag att ordna avgiftsfria studiecirklar i svenska och samhällsorientering (aa). Beslutet att införa denna

undervisning i svenska föregicks av en drastisk ökning av invandringen till Sverige. Till en början handlade det mest om arbetskraftsinvandring, men från början av 1970-talet ökade också flykting-strömmen till Sverige. 1971 utarbetades en första läroplan för sfi-undervisningen (aa). Redan under denna tid, och som det visade sig i en utvärdering 1979, var det många som inte uppnådde förväntade resultat när det gällde svenskkunskaperna (aa). Mycket tyder på att det fanns stora brister i undervisningen under denna tid, till följd av en splittrad organisation, avsaknad av gemensamma klart definierade mål, brist på kompetens bland lärarna samt brist på kunskap, engagemang och intresse för dessa frågor bland berörda beslutsfattare (aa). 1986 genomfördes en sfi-reform som bland annat innebar särskilda kompetensregler för lärare. Redan efter några år framfördes emellertid kritik som bland annat handlade om bristande flexibilitet och anpassning i förhållande till individuella studerandes förutsättningar och behov.

Redan i Skolverkets rapport (1997) anges att det i kommunerna finns en stor variation när det gäller de organisatoriska lösningarna för sfi-undervisningen. Några kommuner anordnar egen sådan undervisning medan andra har upphandlat all, eller delar av, denna undervisning från olika utbildningsföretag och studieförbund. Redan i Skolverkets rapport (1997) finns också kritik kring själva undervisningen som uppges vara alltför traditionell och abstrakt och därför inte erbjuda de kommunikativa övningar som är viktiga för att tillägna sig ett nytt språk.

Den nuvarande sfi-undervisningen är uppbyggd av fyra kurser A-D som är organiserad i tre studievägar för att det ska vara möjligt att ta hänsyn till de studerandes utbildningsbakgrund och studievana (Skolinspektionen, 2011:9). Målen för utbildningen innefattar hörförståelse, läsförståelse, samtal och muntlig interaktion, muntlig produktion samt skriftlig färdighet (aa).

I Skolinspektionens rapport (aa) har man gjort en granskning i 35 kommuner när det gäller studieväg 1 och 2 inom sfi. Man har valt att särskilt studera dessa två studievägar eftersom det visat sig att det är där som det är särskilt svårt för de studerande att nå målen för sfi-utbildningen. På studieväg 1 och 2 går studerande med ingen eller kort tidigare utbildning.

Av resultaten i rapporten (aa) kan utläsas att det fortfarande framförs kritik mot bristande individanpassning och brister när det gäller flexibla lösningar. Undervisningen är ännu 2011 präglad av traditionella metoder som bland annat kan innebära att fylla i en mängd olika arbetsblad. Dessa arbetsblad och annat material har dessutom ofta inte ett vuxet tilltal utan är utarbetade för barn. Brister finns också när det gäller de studerandes möjlighet att vara delaktiga i planering av sin egen utbildning och att ha möjlighet att parallellt med sfi-studier kunna bedriva andra studier inom komvux. Det saknas också i många fall stöd på modersmålet trots

att detta enligt forskning och beprövad erfarenhet visat sig vara framgångsrikt (aa).

En ny sfi-utredning (SOU 2013:76) har lagts fram som återigen lyfter fram flexibilitet och möjligheten att bedriva parallella studier på komvux. Utredningen för också fram krav på en ökad valfrihet bland utbildningsanordnare för de studerande med en särskild sfi-peng. I den aktuella debatten har framförts att denna flexibilitet och valfrihet kanhända kan komma att gagna de personer som redan har till exempel en högskoleutbildning från ursprungslandet. De studerande som i Skolinspektionens rapport uppvisat störst svårigheter att klara målen kan komma att missgynnas ytterligare av ett sådant förslag. Inom sfi-utbildningen finns också ett visst antal timmar till förfogande för att klara studiemålen. Den som inte uppnår dessa inom stipulerad tid kan i vissa kommuner bli avstängd från utbildningen.

Att ha ett annat modersmål än svenska är inte en funktionsnedsättning. Den grupp av sfi-studerande som denna rapport intresserar sig för är de studerande som inte gör förväntad progression inom sfi. Vad detta kan bero på kommer att behandlas i resultaten och i den avslutande diskussionen.

Folkhögskola

En av folkhögskolans viktigaste uppgifter är att rusta de studerande för ett aktivt liv i gemenskap med andra. Folkhögskolan befinner sig utanför den kommunala organisationen och verksamhet som bedrivs vid folkhögskolor kan framför allt karaktäriseras som folkbildning. Att bedriva folkbildning kännetecknas bland annat av att deltagarna fritt och frivilligt väljer att delta i kursen som helhet eller att delta i speciella ämnen. Folkhögskolan är deltagarstyrd och utgår från deltagarnas behov och erfarenheter. (Bergh, m fl, 2010).

En inriktning mot folkbildning kommer självfallet också att ligga till grund för val av pedagogisk metod vid folkhögskolan. Den pedagogiska metoden i folkbildning är dialogpedagogik där de studerande i hög grad ses som subjekt och medproducenter av kunskap (Lorentz, 2003). Studierna vid en folkhögskola bedrivs dessutom ofta i tema- eller projektform där läraren är en samtalspartner och inte i första hand en kunskapsförmedlare (aa). Folkhögskolan kan också ses som en mötesplats där deltagarna, de studerande, förbereds för att träda ut som medborgare i ett gemensamt samhälle (Niklasson, 2002). Att studera vid en folkhögskola kan därför bli en verksamhet där deltagarna skapar en social sammanhållning som möjliggör träning i att just bli delaktig i en vidare gemenskap. Den kunskapsutveckling som eftersträvas vid folkhögskolor kommer då att präglas av en inriktning mot bildning (eventuellt) i motsats till en inriktning

mot utbildning. Om utbildning kan sägas inrikta sig mot att lära för ett yrke så syftar istället bildning mot att lära för livet, det vill säga att få livskunskap (folkbildning.net, nedladdat 2009-12-29). En yrkesinriktad utbildning har ett nyttoperspektiv medan en bildningsverksamhet istället kan sägas ha ett egenvärde. Bildning karaktäriseras därför också av ett helhetstänkande medan utbildning istället idealt riktar in sig mot en specialisering. En ytterligare skillnad mellan utbildning och bildning kan dessutom handla om hur verksamheten riktar in sig mot anpassning till samhällsutvecklingen eller istället mot att förändra sitt eget liv enskilt eller tillsammans med andra. Denna process skulle också kunna uttryckas som att gå från utveckling till kvalifikation (Berndtsson, 2000) och på så sätt knyta ihop den personliga utvecklingen med att också få den gymnasiekompetens som den allmänna linjen kan ge och som också kan leda till en framtida yrkesinriktning.

Traditionellt har människor med funktionsnedsättningar ofta betraktats och bemötts som vårdobjekt (Holmström, 2000). Detta har bland annat tagit sig uttryck i att personer med funktionsnedsättning levt sina liv i en roll där de antingen varit beroende av offentliga vårdinrättningar eller av sina anhöriga (aa). En roll som objekt för omhändertagande kan leda till både en negativ självbild och identitet. För att kunna leva ett självstyrkt liv och verkligen vara subjekt och aktör i sina egna liv krävs insatser som stödjer oberoende och självbestämmande i motsats till beroende och utifrånstyrning. I processen att bli självbestämmande och oberoende kan folkhögskolan visa sig vara den verksamhet som kan möjliggöra förändring både individuellt och kollektivt för personer med funktionsnedsättning. Delaktigheten kan underlättas av villkor i folkhögskolans verksamhet men självklart också hindras av barriärer mellan grupper och i samhället som helhet. Rehabiliterande eller kanske framför allt resocialiserande insatser för utsatta grupper (Landström, 2006) kan också finnas med i folkhögskolans verksamhet.

Vuxnas lärande

Ofta ser man vuxnas liv som något som utspelar sig i korsvägen mellan samhällsstrukturella förändringar och det individuella väljandet (Larsson, 2006, s 56). Dialektiken mellan samhällets organisatoriska aspekter och det individuella livet lyfts fram och det handlar ofta om hur vuxna "tar tag i" sitt eget liv och utbildning eller om hur utbildningen "griper in" i hur det fortsatta vuxenlivet kommer att te sig (Larsson, 2006). Vuxnas utbildning uppfattas dessutom ofta som något som har stor betydelse för formandet av den studerandes identitet och att detta har större betydelse än de eventuella materiella vinster som utbildning på sikt

kan ge. Vuxnas lärande kan också ses som ett stöd för dessa vuxna att självständigt forma sina liv inom olika sfärer, vilket gör att den didaktiska vad-frågan blir central (aa). Vuxnas lärande handlar om mer än att komplettera kurser och få betyg i olika ämnen. Utbildning för vuxna och vuxnas lärande har i stället ett betydligt vidare syfte än att bara fokusera arbetsrelaterade frågor och anställningsbarhet. Det kan vara hela livet och identiteten som står på spel. Ytterligare ett tankesätt kring vuxnas lärande har en ännu tydligare emancipatorisk ambition – det transformativa lärandet – som uttalat menar att många vuxna lever i en ”brist” där okunskap begränsar livet (Larsson, 2006). En sådan syn på utbildning för vuxna kommer till stor del att anknyta till en bildningssyn och tar också inspiration från tänkare som Freire (aa). På till exempel folkhögskolor och i kommunal vuxenutbildning kan man se att en hög grad av studerande har grava svårigheter i livet (Larsson, 2006) och många studerande har själva en rehabiliterande syn på sin utbildning (aa). Vuxenutbildningen har också i många fall en uttalad politisk dimension där strävan har varit att utjämna skillnader mellan olika grupper i samhället (Skolverket, 1999). Studerande i vuxenutbildning menar ofta också att deras eget människovärde har förhöjts, främst i egna ögon, genom att ha deltagit och klarat av utbildningen (aa).

Syfte

Syftet med denna rapport är att beskriva och analysera erfarenheter av studier för vuxna med funktionsnedsättningar i olika skolformer, samt hur stöd i dessa studier är organiserat och utförs.

Frågeställningar

- Vilka erfarenheter av vuxenstudier har studerande med funktionsnedsättningar?
- Hur är stödet till dessa studerande organiserat och hur utförs det?

Metod och genomförande

Studien har genomförts som en fallstudie. En fallstudie är ett lämpligt metodval då den ger möjlighet att dels fånga de studerandes egna erfarenheter samt dessutom de organisatoriska aspekter som här efterfrågas. Resultatet av en fallstudie kan presenteras både som fallbeskrivningar och som ett mer tematiserat och analyserat resultat som är mer övergripande och söker likheter och skillnader mellan fallen (Creswell, 2013).

Fem kommuner valdes initialt ut för att utgöra ”fallen” i studien. Valet av kommunerna gjordes i ett samarbete mellan projektledaren (Eva Skogman) och de utsedda representanterna i respektive region i SPSM. Vid valet av kommuner beaktades uppdragets krav på variation bland annat vad gäller storlek. Valet eftersträvade också en variation i organisationen av utbildningen och stödet. Både kommunala och andra anordnare av vuxenutbildning finns representerade. En storstad, en förortskommun, en mellanstor stad, en småstad samt en liten ort kom att bli de fem fallen som studien utgår från. De utsedda kommunerna kontaktades av projektledaren. Fyra av dem tackade ja till deltagande i projektet, medan den femte kommunen tackade nej och fick ersättas med en annan liknande kommun. I varje kommun, eller i dess närhet, utsågs också en folkhögskola. Även folkhögskolorna kontaktades av projektledaren. När det gällde folkhögskolorna tackade två av dessa, av olika anledningar, nej till deltagande och fick bytas ut mot två andra.

Redan i den första förfrågan till rektor för vuxenutbildningen om deltagande i projektet efterfrågades kontaktuppgifter till studerande som kunde vara intresserade av att delta i en intervju. Att få kontakt med vuxenstuderande med funktionsnedsättning för intervju visade sig ganska snart vara en utmaning. Av forskningsetiska skäl finns ingen möjlighet att som projektledare eller intervjuare ta egen kontakt med studerande. Dessa måste först få en fråga om deltagande av en lärare, specialpedagog eller annan person i sin studiemiljö. Den studerande måste få möjligheten att tacka ja eller nej till deltagande. Vid intervjun med rektor hade projektledaren hoppats att få dessa kontaktuppgifter, men denna förhoppning infriades överhuvudtaget inte alls. Istället följde efter denna första intervju en ganska intensiv kontakt som så småningom och efter många förfrågningar, utskick av informationsblad och telefonsamtal, till slut kunde leda till kontakt med de studerande. Både projektledaren och SPSM:s representanter har deltagit i dessa kontakter med olika utbildningsanordnare, specialpedagoger, rektorer och annan personal i de olika skolformerna.

I samarbete mellan projektledaren och representanterna för regionerna i SPSM konstruerades intervjuguider för intervjuerna med de studerande i olika skolformer. Dessa intervjuguider är till

stora delar lika. Vissa frågor avser emellertid särskilda förhållanden i just den skolformen. Intervjuguiderna är uppbyggda av åtta teman som har täckts in i alla studerandeintervjuer. Till varje tema knöts också ett antal frågor. Dessa frågor har, i intervjusituationen, kunnat anpassas till de omständigheter och den person som just vid detta tillfälle intervjuades. Detta var nödvändigt för att kunna använda samma teman i intervjuerna för studerande med olika förutsättningar eller kunskaper i svenska språket. Intervjuerna med rektorerna för vuxenutbildningen i respektive kommun förbereddes genom att några punkter av intresse togs med till intervjuerna. Vid rektorsintervjuerna insamlades också olika dokument såsom organisationsplaner och andra för vuxenutbildningen relevanta handlingar. Samtliga intervjuer, både med rektorer och studerande, har genomförts som halvstrukturerade öppna kvalitativa intervjuer (Kvale & Brinkman, 2009). Alla studerandeintervjuer har alltså haft gemensamma teman i intervjuerna, men det har också funnits stor frihet att anpassa frågor och innehåll efter den enskildes erfarenheter och förutsättningar samt den unika situation i vilken erfarenheten gjorts. Intervjuerna har spelats in och därefter transkriberats ordagrant. Vid varje intervjutillfälle har den intervjuade informerats om studiens intresseområde samt de forskningsetiska reglerna om frivillighet, konfidentialitet och att insamlat material endast kommer att användas i denna rapport.

Varje fall innehåller alltså en intervju med rektor (i ett fall en centralt placerad specialpedagog) samt två till tre intervjuer med studerande i varje skolform. Sammanlagt innehåller alltså varje fall mellan nio och tolv intervjuer. I något fall har fler än det avsedda antalet intervjuer i en skolform genomförts. Detta har gjorts med anledning av de studerandes eget intresse av att få möjlighet att komma till tals i sin studiesituation. Utöver dessa intervjuer har fyra intervjuer med intresseorganisationer inom funktionshinder-rörelsen också genomförts. Vid dessa fyra intervjuer ställdes frågor kring hur de aktuella intresseorganisationerna arbetar med frågor om vuxenstudier för personer med funktionsnedsättningar. Sammanlagt innehåller hela projektet 60 intervjuer, varav 51 är studerandeintervjuer, fem intervjuer med rektorer samt fyra intervjuer med intresseorganisationer.

Det insamlade materialet har sammanfattats och bearbetats först fall för fall (Yin, 2009). Därefter har en tematiserad och ”cross-case” bearbetning genomförts (Creswell, 2013, Yin, 2009). Denna utgår delvis från de olika skolformerna, men avser också några andra teman.

Nedan kommer de respektive kommunerna, vuxenutbildningens organisation samt hur stödet till vuxenstuderande med funktionsnedsättningar är utformat att redovisas. De studerandes egna erfarenheter redovisas till största delen i det tematiserade resultatet som följer därefter.

Resultatet i de olika kommunerna

Storstaden

Storstaden har över 900 000 innevånare och den politiska ledningen är rödgrön. Vuxenutbildningen organiseras gemensamt för hela storstaden trots att storstaden är indelad i stadsdelar. Vuxenutbildningen är en egen förvaltning och har också en egen politisk nämnd. Det finns mellan 23 000 och 30 000 studerande inom vuxenutbildningen. På avdelningen för vägledning arbetar bland annat studie- och yrkesvägledare, studieinformatörer, pedagoger, specialpedagoger och kuratorer. I storstaden har organisationsintervjun genomförts med en av dessa centralt placerade specialpedagoger.

Komvux, sfi och sörvux finns i samma beställarorganisation i storstaden. Det finns däremot 17 olika anordnare av själva utbildningsinsatserna. Den kommunala utbildningen utgör 25 procent och är inte konkurrensutsatt. Övriga anordnare är olika utbildningsföretag och studieförbund. Den kommunala anordnaren har alla olika skolformer inom vuxenutbildningen, vilket även många av de externa anordnarna har. Vuxenutbildningen erbjuder stora valmöjligheter för alla sorts olika önskemål och behov. De centralt placerade specialpedagogerna skriver, i vissa fall när olika studiesvårigheter uppdagas, en pedagogisk överlämning till skolan. I mycket komplexa fall kan flera vara inblandade i detta, till exempel studievägledare och kurator. Det finns också specialpedagoger på alla skolor hos alla anordnare. Storstaden prioriterar de studerande som har kort tidigare utbildning och det handlar om att på olika sätt försöka stödja den studerande att klara sina studier. Man har däremot ingen behandlande funktion. Man har ett uttalat krav på sig att ”korta lärsträcken” så att den enskilda studerande snabbt ska bli anställningsbar. Målet är att studierna snabbt ska leda fram till ett arbete. I vissa fall behövs för detta en helhetssyn och man kan då samlas från vuxenutbildningen, socialtjänsten, försäkringskassan och arbetsförmedlingen.

Storstaden har ett mycket stort utbud av alla slags kurser inom framför allt grundläggande och gymnasial vuxenutbildning. Distansutbildning finns endast undantagsvis och för dem som har verklig och trängande anledning att studera på det sättet. Valet av skola görs ofta av den studerande själv och när denne söker sin utbildning via webben. Detta gör också att alla inte har en genomarbetad studieplan. Om man vill ha hjälp med sin ansökan kan man vända sig till en studievägledare. Man har kontinuerlig intagning till kurserna och några sammanhållna studiegrupper finns därför inte. För vissa studerande upprättas en IFS (individuell fördjupad studieplan) där tanken är att lärare kontinuerligt ska dokumentera och därmed också göra en kontinuerlig uppföljning.

Antagningen till sfi sker på ett annat sätt och dessa studerande

blir efter en intervju placerad i grupp utifrån tidigare kunskaper. Denna intervju handlar om tidigare skolgång i ursprungslandet och i Sverige samt kunskaper i svenska språket. Sfi erbjuds också som folkhögskolekurs och antagningen till dessa kurser görs av den kommunala vuxenutbildningen. Det går också att studera sfi på ett yrkesspår. Det finns ingen studiehandledning på modersmålet, men däremot modersmåslärare ute på skolorna. Vid studieplanering används ibland tolk.

I storstaden kallas sÄrvux för LÄrvux, vilket står för särskild utbildning för vuxna. Detta innebär att även personer som egentligen inte hör till personkretsen i sÄrvux, ändå studerar där. Den kommunala utföraren av LÄrvux skriver på sin webbplats att LÄrvux vänder sig till personer som tidigare har haft svårigheter i skolan, gått i sÄrskola eller i vuxen ålder drabbats av hjärnskada. LÄrvux eller sÄrvux finns också hos de externa anordnarna och här finns också i vissa fall en utvidgning av personkretsen till flera än dem som sÄrvux är avsedd för. Det framkommer också att det inte finns vattentäta skott mellan den reguljära vuxenutbildningen och sÄrvux. Vissa personer som tidigare genomgått sÄrskola och som kan misstänkas ha varit felplacerade där kan få prova att läsa på komvuxgrund. Man börjar då i en verksamhet som kallas Slussen där man kan prova på och få klargjort om det finns förutsättningar för sådana studier. Andra som har gått vanlig grundskola och kanske levt ett hårt och destruktivt liv, till exempel som missbrukare eller hemlös, kan ibland, och enligt specialpedagogen i storstaden, behöva omsorgen inom sÄrvux. Man gör ingen utredning av intelligensnivå i dessa fall utan gör istället en allmän bedömning. Dessa personer läser emellertid med en kurskod som avser komvux grund.

Det finns också andra särskilda grupper för vissa studerande, till exempel en grupp för dem med posttraumatiskt stressyndrom eller annan psykisk ohälsa (top-grupper). Det framkommer också att en av skolorna i staden har särskild kompetens att ta emot ”annorlunda” och sköra personer.

Förortskommunen

Förortskommunen har cirka 80 000 innevånare och den politiska ledningen består av Alliansen och Miljöpartiet. Vuxenutbildningen finns inom Utbildningsförvaltningen och tillhör därmed samma organisation som barn- och ungdomsskolan. Inom vuxenutbildningen finns grundläggande och gymnasial komvux, sfi och sÄrvux. Förortskommunen anordnar alla sina utbildningsinsatser i egen kommunal regi och man har inte heller någon distansutbildning. Kommunen har cirka 3 500 studerande.

Även i förortskommunen prioriterar man de som fått minst utbildning tidigare till vuxenutbildningen. Man menar att det har skett ett skifte och att det numera är så att fler och fler av de

studerande på vuxenutbildningen eller komvux är personer från andra länder, med mycket kort tidigare skolgång på tre till fyra år och som behöver mycket utbildning. Vid intervjun förklarar en av de närvarande lärarna att ”studerande på komvux tidigare var hemmafruar som ville komma ut i arbetslivet”. Rektorn i förortskommunen menar att kommunen har många studerande som har behov av särskilt stöd i studierna på grund av att de inte har tillräckliga kunskaper i svenska språket. De flesta söker sina kurser själv via webben, men det finns möjlighet att få hjälp med ansökan och hjälp att planera studierna tillsammans med yrkes- och studievägledare. När studerande söker sin kurs via webben så gör de sin egen studieplan och det är långt ifrån alla som träffar en studievägledare. Förortskommunen har inte riktigt löst hur de ska hantera detta med studieplaner säger rektor. När studerande börjar läsa på komvux grund- och gymnasienivå så gör lärarna ett diagnostiskt test för att komma fram till kunskapsnivån. De studerande kan få extra hjälp på studietorg om detta behövs och sådan hjälp erbjuds i matematik och data. Rektor i förortskommunen säger att man för lättvindigt menar att många studerande har funktionsnedsättningar av olika slag då det kanske egentligen handlar om andra saker. Förortskommunen har för närvarande en halvtid resurspedagog och specialpedagog. Denne är visstidsanställd och kommer troligen att avvecklas. Man kommer att satsa på förstelärare istället. Rektor själv träffar en grupp studerande en gång i veckan för handledning och särskilt stöd. Hon säger att det mest handlar om svårigheter med svenska språket, men också om struktur hemma, om att verkligen studera och komma väl förberedd till lektioner. Rektor menar också att det kan vara en dust med yrkes- och studievägledaren som behövs mer än specialpedagogiskt stöd.

I förortskommunen finns ett studerandeteam som både fungerar som kompetensutveckling kollegor emellan, men som också är ett forum där man kan ta upp enskilda studerande och deras problem. Förortskommunen menar att man inte kan hålla svaga studerande under armarna hur länge som helst. Det är omkring 50 procent som avbryter sina studier, men man menar att det delvis beror på att många söker för många kurser. Kommunen har ett samarbete med försäkringskassan och arbetsförmedlingen för att hjälpa dessa studerande till annan sysselsättning. Rektor pratar om att vuxenutbildningens kurser borde vara mer ”vuxenanpassade” och inte så lika kurserna i ungdomsgymnasiet.

Förortskommunen har en särskild utbildningsinsats för sfi-studerande som kallas Möjligheten. Där kan man läsa svenska som andraspråk (efter sfi på D-nivå) samt även orienteringskurser i samhällskunskap, studie- och arbetslivsorientering, historia, matematik och studieteknik. Man menar att skolsystemet i utomeuropeiska länder skiljer sig mycket från det västerländska

och att detta är viktigt kunskap när det gäller undervisning på sfi. Det är också möjligt att som alternativ välja att läsa sfi på folkhögskola på kommunens bekostnad.

I förortskommunen finns också särvux som är en liten verksamhet med cirka 20 studerande. Det är en lärare som sköter antagning, studieplanering och själva undervisningen helt självständigt. Förortskommunen har inte yrkesutbildningar eller lärlingsutbildningar för denna grupp studerande, men kommunen kan köpa en plats på en sådan utbildning i den näraliggande storstaden om behov finns. Det finns däremot inget samarbete mellan särvux och grundläggande komvux förutom att man funderar på att använda en del material från särvux till någon grupp i komvux grund som har stort behov av stöd.

Den mellanstora staden

Den mellanstora staden har 85 000 innevånare och den politiska ledningen består av Alliansen. Vuxenutbildningen hör till förvaltningen Arbete och Valfärd. Denna förvaltning innehåller utöver vuxenutbildningen också avdelningar för arbetsmarknad och integration, barn- och familj, ekonomiskt bistånd, sysselsättning och missbruksvård. Kommunen har 2 800 studerande. Vid tiden för denna studies genomförande fanns ungdomsskolan i en annan förvaltning och vuxenutbildningen köpte platser i Lärvox (särvux) av förvaltningen för ungdomsskolan. Efter den 1 januari 2014 har emellertid ungdomsskolan införlivats i samma förvaltning som vuxenutbildningen och Lärvox har ändrat namn till särvux. Vid studiens genomförande fanns endast distansstudier genom ett utbildningsföretag att erbjuda inom komvux på gymnasienivå. Från årsskiftet finns komvux också som kommunala grupper i vissa ämnen som ett komplement till distansstudierna. Komvux på grundnivå fanns också inom ungdomsskolan. All undervisning i sfi är upphandlad och anordnas av fyra externa utbildningsföretag. Man har en särskild undervisningsgrupp för sfi-studerande som inte har gjort förväntad progression. Denna grupp bedrivs av kommunen och med särskilda medel. Gruppen har ingen finansiering från årsskiftet 2013/2014. Kommunen har hand om det specialpedagogiska (en specialpedagog) stödet till de vuxenstuderande som behöver detta. Orienteringskurser organiseras också av kommunen och kan utformas speciellt för en grupp som kanske kan behöva stöd i svenska eller är osäkra på sitt yrkesval. På orienteringskurser ges också vägledning, man gör studiebesök och testar de studerandes kunskapsnivå. I kommunal regi finns också yrkesvux och lärlingsutbildning.

Rektorn menar att utbildning är centralt för vuxna som vill förändra sin situation och att det därför är en fördel att finnas i den förvaltning där man var under projektiden. Inom avdelningen

för vuxnas lärande finns ett vägledningscentrum i kommunal regi, men som är beläget på arbetsförmedlingen. Här finns också vägledningen för sfi (Språk & framtid) som är ingången till sfi. 70 procent fullföljer sina studier enligt studieplaneringen. Man har utarbetat några avbrottskoder, men har inte börjat använda dem ännu. Det är på vägledningscentrum som de studerande upprättar sin individuella studieplan.

Ett utbildningsföretag anordnar komvux på gymnasienivå och från årsskiftet finns också några grupper som träffas i klassrum i bland annat ämnet matematik. Komvuxstuderande har, vid behov, tillgång till stöd från den kommunala specialpedagogen samt från ämneslärare från ungdomsgymnasiet.

Särvux (tidigare Lärsvux) är mycket traditionell menar rektor och säger att de studerande inte har någon individuell studieplan vilket ska finnas. Kommunen har köpt lärlingsplatser för denna grupp i en grannkommun och det är 7–8 från personkretsen i särvux som går dessa nu.

Rektor säger att det är arbetslinjen som är i fokus och att vuxenutbildningen först och främst handlar om unga vuxna med yrkesinriktning eller som vill bli behöriga till högre studier.

Småstaden

Småstaden har 41 000 innevånare och den politiska ledningen är rödgrön. Vuxenutbildningen finns i en förvaltning som kallas Samhällsbyggnad och vuxenutbildningen hör till en avdelning som kallas Kompetensförsörjning. Inom den avdelningen finns också anskaffning av praktikplatser och subventionerade anställningar samt verksamheten Reprisen. Reprisen är en återvinningsmarknad och butik som drivs i kommunal regi och som kan erbjuda praktik av olika slag, arbetsträning, utredning av arbetsförmåga, daglig verksamhet, samhällstjänst, subventionerade anställningar samt reguljära anställningar. Här finns också några arbetsinstruktörer och pedagoger anställda som ger stöd för deltagarnas träning och utveckling. Studerande inom vuxenutbildningen som har kört fast och som är studietrötta kan göra praktik på Reprisen och sedan komma tillbaka i studier.

Inom vuxenutbildningen finns grundläggande och gymnasial komvux, sfi och särvux. I förhållande till innevånarna och på webbplatsen redovisas dessa ganska otydligt, det vill säga presenteras som en gemensam vuxenutbildning. Kommunen samarbetar nära med arbetsförmedlingen, försäkringskassan och socialförvaltningen. Sammanlagt inom hela vuxenutbildningen finns cirka 400 studerande.

Vuxenutbildningen bedrivs i egen regi, men det finns också upphandlade kurser framför allt kurser som inte så många är intresserade av. Dessa kurser ges på distans genom två utbildningsföretag. Kommunen har ingen lokal studiehandledning för dessa.

Inom egenregin finns också en del kurser som ges på närdistans, vilket innebär att visa uppgifter görs på plats medan andra görs på distans och via webbportal. Sfi och särvux bedrivs helt i kommunal regi och i grupp på plats lokalt. I särvux finns endast sju studerande och rektor menar att det är svårt att rekrytera nya. Det finns ingen lärlingsutbildning för denna grupp då de då förlorar sin ersättning säger rektor.

Småstaden har ett uttalat mål att underlätta vägen till egen försörjning för unga vuxna och andra vuxna, men kommunen har också ett stöd för vuxnas lärande och för ett livslångt lärande som faktiskt har ett bildningsinslag. Man har projekt Unga till arbete i norr (16–24 år) samt Norrsken (25 år och uppåt). Studievägledare och orienteringskurser av olika slag finns också. De som inte har en fullständig skolgång försöker man få tillbaka till skolan eller till folkhögskolan.

Vuxenutbildningen har ingen specialpedagog, men två av lärarna håller på att utbilda sig till speciallärare. Dessa kommer att fortsätta att arbeta i klass när de är färdiga, en av dem inom sfi. Det finns också en resurspedagog (vanlig gymnasielärare) som inte har en egen klass och som går in och stöttar och ger extra till vissa studerande och grupper. Resurspedagogen har också hand om den orienteringskurs som kallas Slussen, som är en studieförberedande kurs. Det finns också en lärare som jobbar 50 procent på särvux och 50 procent på sfi och som kan ge extra stöd till de personer som har svårt att komma vidare med svenskan och som ofta är analfabeter när de börjar.

Den lilla orten

Den lilla orten har 21 000 innevånare och den politiska ledningen är rödgrön. Vuxenutbildningen finns inom Bildningsförvaltningen tillsammans med barn- och ungdomsskolan. Vuxenutbildningen finns emellertid i en egen avdelning, Vuxenlärande, som har nära koppling till avdelningen Arbetsmarknad. Gemensamt står de för integration och vuxenlärande. Kommunen har 800-900 studerande sammanlagt i vuxenutbildningens olika delar. Det finns i princip ingen kommunal vuxenutbildning inom grundläggande eller gymnasial komvux allt är upphandlat av ett utbildningsföretag och på distans. I avtalet har kommunen och utbildningsföretaget emellertid kommit överens om att det ska finnas en lokal där det finns en handledare till hands varje dag. Det finns inget specialpedagogiskt stöd lokalt och lärarna i kurserna finns på distans inom utbildningsföretaget.

Sfi är också upphandlat av ett annat utbildningsföretag, men bedrivs lokalt på den lilla orten med lärare på plats. Inte heller där finns något särskilt stöd av specialpedagog.

Särvux bedrivs i kommunal regi och lokalt på orten och har ett

mycket traditionellt upplägg. Vård- och omsorgsutbildningar för vuxna finns också i kommunal regi och då inom ungdomsskolan.

Det är frivilligt att ha kontakt med studie- och yrkesvägledare. Detta gör att många bara har den studieplan som automatiskt skapas när man söker kurser på webben. Rektor säger att det också är möjligt att läsa ett ämne bara för sitt intresse.

Inom avdelningen Arbetsmarknad bedriver den lilla orten ett intensivt samarbete med bland annat arbetsförmedlingen, försäkringskassan och psykiatrin inom landstinget. Detta projekt syftar till att personer ska komma i arbete och bli självförsörjande. I projektet finns också beteendevetare och en livsstilcoach. Den lilla orten har en mycket tydlig arbetslinje och inom avdelningen Arbetsmarknad finns också de kommunala skyddade arbetena som en del av servicen till de äldre på orten. Inom Arbetsmarknad finns också vad som kallas ”grön rehabilitering” där man kan få praktik, arbetsträning eller gruppverksamhet.

Den lilla orten har varit en avfolkningsbygd, en trend som kommunen försöker bryta. Orten saknar ibland kompetens lokalt för att få olika företag att stanna på orten. Den lilla orten tar emot många flyktingar, betydligt fler än kommunen har avtalat om. På denna lilla ort beskriver rektor att de har ett tätt samarbete mellan kommunens olika förvaltningar och mellan kommunen och andra myndigheter. Det förefaller svårt att hamna mellan stolarna här och de planerar till och med att erbjuda hembesök till studerande som man inte tror mår så bra och därför avbrutit sina studier. Rektor talar om att trimma och utveckla studiesituationen. På den lilla orten visade det sig trots allt detta vara mycket svårt att för projektet komma i kontakt med studerande på komvux. Både de kommunala företrädarna och utbildningsföretaget gav beskedet att de studerande hade social fobi och det var först efter en lång förhandlingsprocess som intervjuer med två studerande på komvux kunde komma till stånd.

Tematiserade resultat

Arbetslinjen som överideologi

Utifrån genomgången och sammanfattningen av de olika kommunerna så här långt kan man konstatera att det är svårt att se några tydliga mönster gällande vuxenutbildningen varken utifrån politisk majoritet, antal innevånare eller annat kännetecken. Efter genomgången och utifrån intervjuerna med rektorer, specialpedagoger och studerande står det emellertid klart att den helt dominerande överideologin utgörs av arbetslinjen och att detta gäller i samtliga fall.

Så här säger den centralt placerade specialpedagogen i storstaden:

Det ska gå rappt [...] hjälpa dom att korta lärsträckan så att dom kommer ut och blir anställningsbara så snabbt som möjligt.

Rektor i den mellanstora staden menar att det som man prioriterar är unga vuxna och...

... yrkesinriktning, och kurser som krävs för behörighet till högre studier.

Den lilla orten går riktigt långt i sin arbetsinriktning och har ett tätt och nära samarbete inom kommunen och mellan kommunen och andra myndigheter. Detta har lett till att man har flera olika projekt i gång bland annat: Unga till arbete, som handlar om ungdomar mellan 16 och 24 år, På väg till jobbet, som riktar sig till personer över 25 år, samt bland annat en kurs med namnet Bra att veta på arbetet.

Endast i en av kommunerna, småstaden, finns en bildningstanke med i det som sägs både från rektor och från de intervjuade studerande. Rektorn menar att visst är det positivt när man lyckas få ett arbete, men:

Det är det som är kul, det är det som är roligt att man får vara med om dom här som börjar långt nerifrån, omotiverade nån stans börjar hitta att det var kul [...] när det går bra och dom går vidare [...] men den här gruppen som man liksom får på banan, det är roligt.

En av de studerande på komvux i samma kommun säger såhär när han pratar om att läsa matematik:

Det är väl egentligen en principalsak, jag vet att jag kan den och jag vill ha den på papper, men sen utifrån utbildningssyfte och så där, egentligen så behöver jag den ju inte.

Denna studerande har ganska klara yrkesplaner, och för att genomföra dessa behövs egentligen inte att han klarar matematiken, men han vill ha den i alla fall, för sin egen utvecklings skull.

Förortskommunen skiljer sig en del från de övriga kommunerna och framstår som en kommun med ganska stora och svåra utmaningar att hantera. Att tänka på att de studerande ska komma ut i arbete är många gånger långt i framtiden. Det handlar istället om att få en struktur i vardagen och att ta tag i sitt eget liv. En av de komvuxstuderande säger:

Det var nån psykolog som gjorde en utredning [...] och då konstaterade hon att jag var mindre begåvad [...] jag vart knäckt [...] jag fick papperet i handen och sen gick jag ut och satte mig på en bänk här i F och när jag läste det där pappret då vart det bara för mycket [...] och jag bröt ihop och började ju gråta.

Den aktuella studerande har en bakgrund i missbruk och har också en psykiatrisk diagnos. Hon går nu på en datakurs och träffar specialpedagogen i förortskommunen två gånger i veckan för att kunna klara detta. Den studerande har planer på att gå vidare med att läsa engelska. Från förortskommunen finns flera komvuxstuderande som berättar om liknande och långvariga svårigheter som på många sätt mer handlar om ohälsa och svårigheter att hantera hela sitt liv än om direkta studiesvårigheter.

Rektorn i förortskommunen berättar också om att hon har en grupp som hon handleder en gång i veckan och att det framförallt handlar om att få en struktur i livet, att satsa på studier, att plugga och att se till att komma väl förberedd till de olika lektionerna. Ett stort bekymmer för många i förortskommunen är också att klara det svenska språket på en sådan nivå att det är möjligt att genomföra olika kurser inom vuxenutbildningen.

Man kan alltså inte säga att den politiska majoriteten är avgörande – arbetslinjen gäller genomgående oavsett. Möjligen kan ett alltmer segregerat samhälle (i förortskommunens fall) och djupt rotade traditioner (i småstadens fall) något mildra arbetslinjens totala dominans

Specialpedagoger i vuxenutbildningen

Två av kommunerna, förortskommunen och den lilla orten, har organisatoriskt vuxenutbildningen i samma förvaltning som barn- och ungdomsskolan. I båda kommunerna finns inget eller lite specialpedagogiskt stöd i vuxenutbildningen. De problem som de har identifierat och som också framkommer i intervjuerna handlar framför allt om sociala problem och psykisk ohälsa. Utan att ifrågasätta detta ter det sig inte särskilt troligt

att mera tydligt specialpedagogiska svårigheter inom vuxenutbildningen skulle saknas i dessa två kommuner. En tolkning blir då att det blir det valda perspektivet (sociala och psykiska problem) som kommer att framträda just därför att det är dem man är observant på. Kunskapen att identifiera specialpedagogiska problem finns inte och dessa svårigheter förblir i stor utsträckning upptäckta och kanske dolda av till exempel tankar om studerandes psykiska ohälsa. I förortskommunen menar de intervjuade också att det är allt för lättvindigt att tillskriva studerande med svårigheter i studierna någon funktionsnedsättning och säger istället:

När man pratar med lärarna så upptäcker vi ibland att man kan förvirra begreppen, dom säger att den här eleven är skoltrött, hon verkar inte förstå, hon har säkert något funktionshinder och då är det så här, hon kanske behöver studievägledning alltså en dust med studievägledaren med mål och livssituation och så istället för att skicka alla till specialpedagogen för det kanske inte är det som är behovet.

I denna kommun är den halvtid specialpedagog som för närvarande finns endast visstidsanställd och planer finns att istället satsa på förstelärare och det man kallar för studerandeteamet. Studerandeteamet fungerar som kompetensutveckling mellan lärarkollegor och där finns också möjlighet att bland kollegorna diskutera enskilda studerande.

I förortskommunen menar rektorn också att svårigheter med att klara svenska språket är vanligt bland de studerande och kanske är en svenska som andraspråklärare det som skulle behövas som kompetensförstärkning i arbetslaget.

En studerande på sfi i förortskommunen säger så här:

Specialpedagogen kunde inte hjälpa mig med svenska men [...] han hitta lagom nivå tror jag, han jätteduktig, matte gick bra.

Det finns emellertid studerande som verkar vara av en annan uppfattning. En av dem säger så här:

Jag går ju hos specialpedagogen på grund av att jag har svårigheter med matten och jag måste verkligen klara av matten nu innan, för sen ändras allt igen...

En annan studerande i förortskommunen säger så här om sitt stöd av specialpedagogen:

Risken är ändå ganska stor att han är anledningen till att jag fortsätter...

De studerande i förortskommunen är också eniga när det gäller att det gick snabbt och lätt att få det stöd i studierna som de själva tyckte att de behövde.

På den lilla orten är rektor ännu mer inriktad på att de svårigheter som finns bland ungdomar och vuxna som de kommer i kontakt med i vuxenutbildningen handlar om sociala problem och psykisk ohälsa och inte om svårigheter som har med specialpedagogens kompetens att göra. Det finns inte heller någon specialpedagog inom vuxenutbildningen. Rektorn säger bland annat så här:

Vi har ingen specialpedagog anställd lokalt [...] men däremot måste jag säga ett fantastiskt engagemang och vilja lokalt här att hjälpa personer att lyckas, en del till exempel social fobi, det är ganska vanligt bland unga människor nu tyvärr

Rektorn fortsätter:

Ja man mår dåligt av nåt skäl, men utbildningsföretaget dom är väldigt bra på att möta upp och söka upp och känner vi till i förväg [...] vad man vill ha för stöd eller man har berättat det eller inte kommit till introduktionen så tar ju utbildningsföretaget kontakt [...] och för en del har vi löst det så att de kanske vill ha en egen introduktion, träffas individuellt, inte i grupp, en annan tid, går ner och möter dem i dörren, möter upp och försöker stödja på olika sätt.

Den mellanstora staden som har vuxenutbildning i samma förvaltning som socialförvaltningen medger också att det finns sociala problem av olika slag, men de är emellertid inriktade på att ge både specialpedagogiskt stöd och dessutom ämneslärostöd till de studerande i vuxenutbildningen som har behov av detta. I den mellanstora staden finns också en specialpedagog, placerad på stadsbiblioteket, schemalagd och mycket tillgänglig för de studerande som vill ha och behöver specialpedagogiskt stöd i studierna. Rektor säger bland annat så här:

Ja hon ska även utbilda lärare, vara behjälplig mot lärare. Ta till exempel någon på en yrkesvuxkurs som en bygglärare som då finns inom ett utbildningsföretag men vi skickar elever dit, då är det ju specialpedagogen som kanske tar kontakt med byggläraren och diskuterar utformningen av studiesituationen för en specifik elev.

Den mellanstora staden har all sin vuxenutbildning utom Lär vux upphandlad av flera olika utbildningsföretag. Trots detta erbjuder kommunen specialpedagogiskt stöd till alla studerande som behöver. En studerande på gymnasial komvux, som bedrivs av ett utbildningsföretag och helt på distans, berättar så här:

Jag har ju haft väldigt mycket hjälp av specialpedagogen [...] vi har en träff varje måndag och går igenom tillsammans, så jag har ju henne som stöd, hon är jättebra.

På de distanskurser som denna studerande går finns också lärare som de studerande kan kontakta via e-post eller telefon och den studerande säger om detta:

Ja så har man skrivit ibland så har dom missuppfattat frågan och då får man fråga igen. Och så tar det ju ett tag innan dom svarar på ens mail också så det är ju väntan och sen så är dom ju inte alltid tillgängliga på telefon.

Den studerande drar slutsatsen:

För ibland när dom uttrycker sig på mail eller telefon och man måste visa, ser du den här frågan, vad tycker du här? Och då är ju hon där jämte en och då är det lättare.

Ytterligare en av de vuxenstuderande i den mellanstora staden berättar också han om bra stöd i studierna. Denna studerande läser samtidigt gymnasiekurser på distans, komvux i klassbaserad studiegrupp i matematik samt dessutom också en universitetskurs. Han berättar så här:

Det är matteläraren som jag träffar.

Intervjuaren: men du har kontakt med specialpedagogen också?

Ja, men det är mer så här när man fixar böcker eller hjälpmedel.

När jag ber denne studerande att göra en jämförelse mellan de olika studieformerna som han är delaktig i så säger han:

Ja det är ju, sen är det ju också olika förutsättningar, matten är ju nåt som man måste läsa liksom, men jag tycker nog att universitetet är det som har funkad, alltså, det har varit tydligast, eftersom jag har träffat en sån här handikappsamordnare och vi har skrivit ihop ett intyg där det står liksom klart och tydligt vad man har rätt till med tempo, hjälp och såna här saker.

I småstaden finns inte någon specialpedagog men däremot en resurspedagog som går in och ger stöd på olika sätt till enskilda studerande och till grupper. Resursläraren är gymnasielärare. Två av klasslärarna inom vuxenutbildningen går för närvarande på utbildning till speciallärare. Dessa kommer att fortsätta att arbeta i vanlig studerandegrupp efter avslutad utbildning.

En studerande säger så här om det stöd som han får i sina studier:

Det var väl jag som inte var tillräckligt tydlig, och så då när det började gå lite dåligt, då samlades vi och gick igenom och efter det så har allting varit riktigt bra, jättebra lärare och det hänger bara på att man ska ta deras hjälp.

Samma studerande berättar att han får göra muntliga kompletteringar till annars skriftliga examinationer och berättar sedan hur det kan gå till när han läser svenska och hur läraren där ger honom extra stöd i studierna:

Med henne har jag möte en gång i veckan och kollar igenom en gång i veckan hur jag ligger till och så gör vi upp en ny veckoplan [...] och det funkar väldigt bra för mig för jag behöver ganska mycket struktur runt omkring mig men jag är dålig på att göra den själv och det är nånting som jag behöver bli bättre på.

Ytterligare en studerande i småstaden menar att studierna har blivit en verklig vändpunkt i livet:

Jag vet att jag får läsa till slutet av februari, sen vet jag inget mer, men det här kan så ett frö att jag känner att jag klarar av, jag är inte dum i huvudet, sen jag började med matten så har mitt liv blivit så strukturerat så att både vänner och familj är ganska chockade [...] hon (matematikläraren) har hjälpt mig jättemycket.

Storstaden är den kommun där det finns allra bäst tillgång på specialpedagogiskt stöd. Både ute på alla skolor som genomför själva utbildningsinsatsen, och centralt i förvaltningen, arbetar specialpedagoger. Att många specialpedagoger är centralt placerade leder till att det specialpedagogiska tänkandet på ett sätt kommer att genomsyra mycket av upplägget i vuxenutbildningen. Den centralt placerade specialpedagog som intervjuats för projektet säger så här:

Och då om studievägledaren förstår att den här personen kanske har nåt inlärningshinder av nåt slag, det kan vara vad som helst, så kan de säga att om du vill så kan du få träffa vår specialpedagog och så får du en träff med henne och se vilket stöd och anpassning du kan få under dina studier [...] och så skriver jag en pedagogisk överlämning till skolans specialpedagog.

I storstaden finns också, som tidigare nämnts, flera olika möjligheter till stöd i vissa skolor och verksamheter. Jag kommer att återkomma till detta under nästa rubrik och där låta studerande i dessa verksamheter komma till tals.

Hinder och stöd för studerande inom komvux

De allra flesta som söker kurser och utbildningar inom vuxenutbildningen i de olika kommunerna gör detta själva och via webben. Det betyder att de långt ifrån alltid träffar en studie- och yrkesvägledare och tillsammans med denne gör en individuell studieplan. En sådan plan ska innehålla utbildningsmål och planerad omfattning av studierna. Det är rektor som har ansvaret för att en studieplan upprättas, men det är vanligt att det är studie- och yrkesvägledaren som tillsammans med den studerande upprättar en individuell studieplan.

Flera av kommunerna uttrycker att det endast är i vissa fall och när studerande behöver hjälp med sin ansökan som de träffar en studie- och yrkesvägledare och faktiskt tillsammans med denne upprättar den individuella studieplanen. För övriga studerande gäller att själva ansökan till kurserna räknas som en studieplan. En av rektorerna säger också öppet att de inte har löst frågan om hur de ska hantera alla studieplanerna eftersom de har så många studerande. Eftersom det ser ut på detta sätt blir det också svårt att göra uppföljningar på ett säkert sätt. Anordnaren har ingen riktig överblick på vilka kurser den sökande anmält sig till och det blir den studerande själv som får se till att han eller hon når sitt mål och i förekommande fall får sina studiemedel från CSN. En av de studerande säger i intervjun till och med så här om studievägledaren i kommunen:

Varför jag vara här, en kvinna som gillar inte att hjälpa eleverna och jag tror att hon vara turkisk kvinna, hon brukar alltid hjälpa dem som kommer från sitt land, jag tror lite rasist.

CSN framhålls av alla som ett stort problem och hinder för att kunna fullfölja och komma igen med studier. En rektor uttrycker sig så här:

Det är inte skollagen som styr vår utbildning utan CSN.

Och en av specialpedagogerna säger:

Vad vi inte skriver, men som är en jätteviktig del i vårt arbete är att vi CSN är djävulens verktyg, som förstör för dem som vill ta en andra chans, det är elakt.

Denna specialpedagog berättar också att man ibland försöker hjälpa de studerande med att lägga till ”skuggkurser” som är poänggivande och som kan rädda de studerandes situation i förhållande till CSN.

I storstaden finns, som tidigare nämnts en särskild verksamhet som riktar sig till personer, som enligt specialpedagogen där, behöver ”bäddas in” eller som är ”annorlunda”. Denna verk-

samhet bedrivs av ett av studieförbunden inom komvux grund och gymnasium. En av lärarna där berättar så här:

Här finns vuxna elever som läser upp grundskola eller gymnasium, men vi har ett stort mått av flexibilitet och anpassar oss efter deras behov [...] i våra klasser har de flesta diagnoser eller misstänkta, men inte alla. Kriteriet att få gå hos oss är att man har haft problem under skoltiden.

Denna lärare beskriver också upplägget som flexibelt och i små grupper där alla jobbar i sin takt och där man startar där de studerande befinner sig när det gäller kunskapsnivån. Samma lärare berättar vidare:

Vad vi inte skriver, men som är en jätteviktig del i vårt arbete är att vi har en helt annorlunda inställning till eleverna än "normalt". Vi är verkligen på deras sida – vi tar stor hänsyn till elevernas tidigare upplevelser (mobbing, hemförhållanden och många social arv) och vi försöker leda dem rätt i studiedjungeln trots att en del av dem har stora koncentrationsstörningar. Jag brukar säga att vi både daltar och ställer krav. Daltar mycket i början och när de mår dåligt och ställer krav när det funkar. På grund av deras många olika förutsättningar kan lektionerna bli rätt oförberedda, man får vara beredd på allt. Vi har sagt att de måste försöka komma även om de inte mår bra och tror att de inte kan göra något, och då händer det kanske inte så mycket rent pedagogiskt, men indirekt tror jag. Jag vill ha en gemensam Vi-känsla där de känner att de tillhör en grupp, tillhör samhället [...] ibland händer det att vi har lektioner med högt innehållsvärde, med abstrakta resonemang, där de ser samband mellan klassiker, tidsandan etcetera och som lika gärna kunde utspelas på universitetsnivå.

Samma lärare säger också om elever som diagnosticerats med ADHD:

Vi har ju märkt att många med ADHD är supersmarta, men de har tidigt blivit exkluderade på grund av sin otålighet, revoltlust – och de har inte passerat in i normen. Nu upptäcker de att det finns plats för dem också.

I projektet har en studerande från denna grupp intervjuats och hon berättar bland annat:

Så är det i sin egen takt och man har samma lärare hela tiden och man har en mer öppen dialog [...] vi är inte så många och vi är alla på olika nivåer [...] man blir faktiskt sedd här [...] den som är i grundskoleuppgifterna och jag som är gymnasiet vi kan ju sitta ihop ändå för det är ju fortfarande så att den grammatiska delen kanske jag tycker är lite svår så då kan man ju sitta jämte varandra och kanske ta hjälp av varandra.

Småstaden har inte samma möjligheter men ger i alla fall extra stöd till de studerande som behöver. En av dessa berättar så här:

ADHD – de sa också att jag var på nivå till särskolan [...] först var det konstigt, men sen var det bra [...] veckoplanering, jag förklarar för läraren hur jag ska plugga och så [...] läraren säger att jag måste lägga på ett kol för att komma ikapp.

På den lilla orten är all komvuxutbildning upphandlad av ett utbildningsföretag. Kurserna ges på distans och via webbportal och det är endast där de studerande har kontakt med sina lärare. Det finns emellertid en lokal på orten där det finns handledare som kan ge stöd. Det finns däremot inget specialpedagogiskt stöd inom vuxenutbildningen varken på distans eller lokalt på orten. De två studerande i denna utbildning som intervjuats för projektet (en person med dyslexi och en person med ADHD) får alltså inte något specialpedagogiskt stöd i studierna. De använder båda samma webbportal och samma läroböcker som alla andra studerande gör som studerar på komvux genom detta utbildningsföretag. De studerande menar emellertid att de har fått ett bra bemötande och en av dem säger:

Dom förstår hur det är och sätter ingen press.

Dessa båda studerande är båda besvikna på det bemötande som de tidigare fått under sin skolgång och i kontakt med lärare, studievägledare och andra. Det är knappast ingen överdrift att säga att de båda tidigare inte har blivit sedda eller fått respekt för sina svårigheter. Om detta kan ligga bakom de sociala svårigheter som båda dessa studerande har utvecklat är inte möjligt att veta. De har emellertid aldrig haft en anställning men däremot långa perioder av utanförskap och ingenting. Ur en sådan situation utvecklas knappast delaktighet eller krav på flexibilitet och valfrihet. En av dessa studerande säger också att hon inte visste om att det nu aktuella utbildningsföretaget ens existerade och att hon bara hamnade där på för henne okänd väg. På frågan om man inte kan välja svarar hon:

Jo, det kan man säkert om man säger till, men det visste inte jag, jag visste inte ens att X (utbildningsföretaget) fanns, förrän jag hamnade här.

En studerande i den mellanstora staden som ursprungligen kommer från ett land inom tidigare Sovjetunionen och som när hon flyttat till Sverige genomgått flera av de i detta projekt aktuella skolformerna. Hennes berättelse beskriver väl hur den exkluderingsprocess som läraren i storstadens verksamhet också talar om och som man där arbetar för att ge upprättelse för:

I mitt hemland läste ALLA samma, satt fint i klassrummet, det kvadratiska kommunistiska sättet – alla lärde samma, alla hade samma huvuden och sen är det klart.

Trots att hon har en högskoleutbildning från hemlandet får hon börja läsa på komvux på grundskolenivån efter att hon var klar med sfi. Så här säger hon om studierna på grundläggande komvux:

Jag tyckte att det var löjligt men så småningom förstod jag att under läsåret att allt måste göras och det behövdes för att bli nästan som en svenska...

Denna studerande får efter en tid sin legitimation i den profession hon har med sig från ursprungslandet, men hon får inget arbete. Hon får istället arbete i yrken som mera motsvarar den svenska studienivån, grundskola eller gymnasium. Hon råkar också ganska illa ut och blir så småningom helt utstött och börjar må dåligt. Detta leder så småningom till att hon får två neuropsykiatriska diagnoser. Hon säger så här:

Ändå har jag klarat mig genom livet så pass bra så att för många var det ofattbart hur kan ha två diagnoser på det sociala området just att jag klarat mig med barn och flytt fram och tillbaka.

Denna studerande har nu först varit sjukskriven en period men nu påbörjat ytterligare en utbildning där hon som hon säger:

Blir jag ännu mera svensk...

Denna studerande har inte haft möjligheten i Sverige att få utöva den profession hon hade med sig från ursprungslandet, hon har erbjudits utbildning och arbeten som inte alls motsvarar hennes utbildningsnivå och tyvärr inte träffat på sådana insiktsfulla lärare som arbetar i den först beskrivna verksamheten i storstaden. Självt har hon dragit slutsatsen att åtminstone en del av hennes svårigheter beror på att hon inte är svensk. Denna problematik kommer jag att återkomma till i avsnittet om sfi, svenska för invandrare.

Särskild utbildning för vuxna – sÄrvux

I småstaden, den lilla orten och i förortskommunen är sÄrvux, det vill säga utbildning för vuxna personer med utvecklingsstörning, ganska traditionellt organiserat. I alla tre kommunerna är också denna verksamhet helt och hållet i kommunens egen regi. I den lilla ortens fall är detta den enda vuxenutbildning

.....

som bedrivs som en kommunal verksamhet. I samtliga tre kommuner är det en lärare som håller i allting kring särsvuxstudierna och sköter antagning till kursen, studieplanering med inplacering i rätt kunskapsnivå samt själva undervisningen. Flera av de studerande uttrycker emellertid att de är nöjda med sina studier:

Jag är jättenöjd – hon är en jättebra lärarinna, hon är snäll.

En annan studerande säger så här:

Om det blir fel ord – hon förstår vad jag menade, så skriver hon rätt.

Om motivet och målet med studierna säger en av de studerande:

Jag vill utveckla mig själv – jag vill läsa och räkna.

En annan studerande menar att han kan ha nytta av sina nya matematikkunskaper i sin dagliga verksamhet och han och alla andra i mattegruppen är mycket nöjda med att de nu har börjat använda iPad som hjälpmedel när de ska räkna.

Ytterligare en av de studerande säger så här när det gäller skälet att läsa på särsvux:

Jag tycker att det är kul, kul att få göra något annat än att bara jobba hela tiden.

Även om de allra flesta studerande uttrycker att de är nöjda med studierna enligt den traditionella modellen så finns det också de som uttrycker kritik när det gäller valet av kurser:

Det är en i boendestöd som säger att kursen i engelska, det behöver man inte lära sig [...] men jag har kryssat i det för nån gång vill jag lära mig engelska.

Flera av de studerande i särsvux kan berätta om mobbning under åren i barn- och ungdomsskolan och de menar att det är mycket bättre nu när man studerar som vuxen. En av de studerande säger så här:

Det var lite kämpigt – jag blir iskall varje gång jag träffar på han [...] för han var ju typ sån knepig djäkel liksom.

En ytterligare studerande i särsvux säger så här:

Då vart jag mobbad varje rast [...] så jag avskydde rasterna i skolan [...] dom sa åt mig att jag går som en kossa [...] nu kan vi ringa till rektorn om någon skulle vara dumma mot oss.

Samma studerande berättar också att hon skulle vilja köpa en dator för att kunna söka på Google, men att hennes gode man säger nej. På min fråga om det kanske beror på att hon inte har tillräckligt med pengar svarar hon:

Jag vet inte, för jag får aldrig reda på hur mycket pengar jag har heller så det vet jag inte, en sån där liten bärbar dator skulle väl gå bra.

I de traditionella sÄrvuxverksamheterna har man betÄnkligheter nÄr det gÄller att nÅgon av de studerande kanske skulle fÅ prova pÅ en lÄrlingsutbildning. Rektorn pÅ den lilla orten sÄger sÅ hÄr:

Vi har inte haft nÅn som har gÅtt det, vi fÖrsökte med en person inom vÅrd- och omsorg, en lÄrlingsutbildning, men vi lyckades inte fÅ till det med vÅrd- och omsorgen.

LÄraren i sÄrvux pÅ den lilla orten berättar fÖr mig att det ocksÅ handlar om att studerande i sÄrvux skulle fÖrlora sin ersÄttning om de gick in i en lÄrlingsutbildning. Rektor i smÅstaden instÄmmer i detta och sÄger:

Det har vi tyvÄrr inte, och det har vi fÖrsökt, fÖr tvÅ År sen fÖrsökte vi starta ett samarbete just att fÅ igÅng just det hÄr med lÄrlingsutbildning, men dÅ var ju problemet att dom tappade sin ersÄttning.

Om sÄrvuxutbildning enligt den vanliga traditionella modellen borgar fÖr ekonomisk trygghet och kanske mindre mÖjligheter till utveckling fÖr de studerande sÅ kan istället de mera flexibla verksamheterna som finns i den mellanstora staden och i storstaden innebÄra bÅde stÖrre mÖjligheter, men kanske ocksÅ ett stÖrre risktagande. Rektorn i den mellanstora staden berättar sÅ hÄr:

Och sÅ resonerade vi om det i den hÄr lÄrargruppen dÅ och dÅ tyckte dom dÅ att det finns vÄl ingen som gÅr hÄr pÅ sÄrvux som kan vara aktuella fÖr lÄrlingsutbildning, det kunde dom inte se... och sen var det en kommun bredvid hÄr, har haft ett projekt dÄr de har jobbat just med sÄrvuxgruppen dÄr liknande lÄrling och de vill fortsÄtta med det sÅ de bjöd kommunerna runt omkring fÖr att diskutera det [...] nu har vi sju stycken som gÅr pÅ lÄrlingsutbildning, sju eller Åtta.

I storstaden finns ocksÅ en stÖrre flexibilitet nÄr det gÄller vem som ska fÅ ta del av den mer omsorgsinriktade sÄrvux-utbildningen. En sÅdan flexibilitet, pÅ gott och ont, återfinns ocksÅ i den mellanstora staden. I storstaden berättar den centralt placerade specialpedagogen sÅ hÄr:

Alltså har man en lindrig utvecklingsstörning så har man ju rätt att gå på sär, men så finns det dom som är i gråzonen som vill läsa reguljärt, dom kanske alltid har gått inom sär men dom tycker ändå att dom har kapacitet [...] men faktiskt det som tar väldigt mycket tid att hjälpa dem som har varit inskrivna i särskolan för en del tror jag har varit felaktigt inskrivna, det är mycket sorg i det och dom kommer ju inte vidare.

Denna specialpedagog talar också om den omvända situationen och säger:

Ja, och då kan man ju också tänka sig dom som jag träffar som har levt ett liv som inte har varit så roligt som till exempel blivit omhändertagna när dom var 5 år, bott hos olika fosterhem, behandlingshem, bott på gatan, slirat ordentligt och aldrig fått en riktig skolgång av sociala skäl[...]behöva den pedagogiken (i särvux) läsa långsamt [...] väldigt ömtåliga människor som man måste bädda in väldigt ordentligt.

Ingen av de studerande i särvux i den mellanstora staden uttrycker kritik eller är missnöjda med sina studier. Inte desto mindre finns en person i en av kurserna som inte hör hemma där och troligtvis vet han inte om att han borde fått möjligheten att välja att läsa på komvux istället. Denna person har en cp-skada och den kritik som han uttrycker handlar om att han ännu i nutid kan kallas ”han som sitter i rullstol”. I den mellanstora staden likväl som i storstaden kallas denna del av vuxenutbildningen för Lärsvux vilket då kan ha kommit att innebära en utvidgning av personkretsen eller ett mer flexibelt sätt att se på en placering i särvux. De studerande som faktiskt läser på komvux i den mellanstora staden gör det genom ett utbildningsföretag och på distans. På Lärsvux erbjuds små studiegrupper lokalt vilket kanhända kan gagna andra studerande än personer med utvecklingsstörning.

I storstaden finns som redan nämnts en särskild verksamhet inom grundläggande och gymnasial komvux för personer som har haft särskilda svårigheter under sin skolgång och som nu behöver extra ”inbäddning” och omsorg. Dessutom är gränserna mellan komvux och särvux ibland, och som också tidigare nämnts, flexibla. Både personer som har en särskolebakgrund men som har kapacitet att läsa reguljärt, likväl som personer som har gått i vanlig skola, men som befinner sig i gråzonen eller har levt ett hårt liv, kan få den extra omsorg som en kurs inom särvux kan erbjuda. Dessa personer läser emellertid på särvux med en grundskolekod och förblir därför dolda för officiell statistik.

En studerande i storstaden och som av arbetsförmedlingen utretts och befunnits ha ”inlärningssvårigheter”, berättar att hon nu läser på komvux grundskolenivå (trots att hon tidigare gått grundskola, gymnasieskola och folkhögskola) och att hon får för-
enklade uppgifter. Hon säger vidare:

Jag hade gärna velat ha en mer annorlunda skola [...] men hade jag valt min egna bild av skolform då hade jag velat gå åtta till fyra varje dag med tre till fyra elever åt gången, det hade varit min dröm [...] så jag tror att vi siktar mer på grundskolenivån och få gjort det [...] och samtidigt så vet jag ju inte de skolor där jag behöver gå [...] så hade det vart en skola med bara inlärningssvårigheter så är det klart att jag hade velat gå dit.

Denna studerande har en inplanerad utredning framför sig och funderar på om det kanske kommer att bli en annan skolform efter det. Min tolkning av detta är att det då nog kommer att handla om särvtux.

I storstaden finns emellertid också studerande inom särvtux som har kritik och protester att framföra. En av dem säger så här:

Och vi har ingen, man kan säga vi har ingen framtid om jag ska vara ärlig [...] ja både med intyg och såna där grejer. Och sen när man slutar här, så ska man söka daglig verksamhet, då måste man gå med folk som har ännu mer svårare än dej och såna grejer och dom blandar hela tiden. Det känns att du har särvtuxgreppet, en stämpel i din panna.

Denna studerande har gått i sarskola sedan högstadiet och hon beskriver det själv som att hennes mardröm började då. Hon framför också sitt förslag på hur hon vill att det ska vara. Hon vill ha det stöd som hon behöver i en vanlig klass. Hon och en medstuderande har skickat brev till skolförvaltningen och till politiker där de har framfört sina protester och önskemål.

Sfi-studerande som inte gör förväntad progression

Att ha ett annat modersmål än svenska är inte en funktionsnedsättning. Problemen uppstår när de studerande på sfi inte lär sig svenska i den takt och utsträckning som man skulle ha kunnat förvänta sig. När de studerande helt enkelt inte gör förväntad progression när det gäller att lära sig svenska språket. Sarskilt i förortskommunen pekar de på att detta är en av deras största svårigheter. I alla fem kommunerna får jag emellertid vid intervjuerna och i andra samtal flera olika "förklaringar" till vad det handlar om. Flera nämner att den västerländska skolgången ser mycket annorlunda ut i jämförelse med utomeuropeisk skola och att många som kommer från utomeuropeiska länder därför får problem i den svenska skolan. I förortskommunen säger rektorn också, som tidigare nämnts, att de nu har många studerande som behöver långa utbildningar i Sverige för att komma vidare. Hon menar att de studerande bara har några år i skolan från ursprungslandet. En studerande från storstaden som nu kommit förbi sfi och läser på folkhögskola och som egentligen inte haft svårigheter just med svenskan bekräftar detta när han säger:

Vi skriver från höger till vänster och nu är vi i ett land som skriver från vänster till höger, allt är helt annat [...] du kan inte likna mitt hemlands skola och skolan här i Sverige [...] när jag var barn var jag i skolan, men jag ser inte att jag har lärt mig nåt, för lärarna bryr sig inte går in bara och säger har du gjort läxan, om inte får du stryk av läraren.

I flera kommuner talar de intervjuade om att svårigheter med att lära sig svenska kan handla om att dessa personer är traumatiserade av tidigare upplevelser från krig och andra katastrofer. Några nämner också kulturella blockeringar.

En annan förklaring till svårigheter med svenskinläringen anges av vissa också vara att personer från andra länder ofta inte vill kännas vid sina svårigheter eftersom de då menar att de kommer att räknas som ”dumma i huvudet”. Man säger då att personer från andra länder ofta har odiagnostiserade hörselnedsättningar eller att det handlar om minnesproblem. Inte desto mindre funderar rektor och lärare i förortskommunen på att just ta in material från särvux i matematik till en grupp med personer med svårigheter med svenska språket som finns i den särskilda gruppen Möjligheten. I Möjligheten läser de studerande orienteringskurser i samhällskunskap, studie- och arbetslivsorientering, historia, studieteknik och just matematik.

Även i övriga kommuner kommer de ”förklaringar” de intervjuade ger till svårigheterna att leda till de ”åtgärder” som de vidtar för att försöka komma till rätta med dem. Eftersom förklaringarna är så mångskiftande är det emellertid fullt möjligt att tolka detta som att de intervjuade egentligen inte vet och att de trots detta i alla fall försöker underlätta svenskinläringen så mycket de kan.

Om man lyssnar på den studerade som tidigare citerats och som flera gånger upprepade att de kurser som hon gick syftade till att hon skulle bli ”mer som en svensk” kan man ta fasta på de kulturella förklaringarna. Det saknas interkulturell kompetens (Lahdenperä & Lorenz, 2010) hos lärare och i vuxenutbildningens organisation. En tidigare studerande på sfi i småstaden berättar så här:

Det är systemet (i Sverige) tror jag, om du kommer från andra landet [...] men jag tycker inte om att sitta bara, sitta och sitta.

På min fråga om hur många år denna studerande har gått i skolan i Somalia (ursprungslandet) och i Kenya (den studerande har varit flyktig där), svarar han:

Aldrig i Somalia och inte i Kenya heller, jag är född i skogen.

Inte desto mindre berättar han om att han varit gift i Somalia och att han har två barn där med sin före detta fru. Han berättar

också att han kan skriva på somaliska och att han har lärt sig detta informellt. Han talar dessutom flera språk som han också lärt sig genom att lyssna och prata. Denna studerande har en cp-skada från födseln och det är först i mötet med det svenska systemet som detta har inneburit verkliga sociala problem. I de olika afrikanska länder där han tidigare levit har han levit ett vanligt vuxenliv, om än med stora svårigheter på grund av krig och fattigdom, trots detta. Här i Sverige är han nu hänvisad till att sitta hemma eftersom han inte gjort tillräcklig progression i sfi. Han sitter hemma och som han säger tittar på barnkanalen för att lära sig svenska. Nu säger han att i Sverige måste han ha betyg och intyg och att utan detta kan han inte få ett arbete. Han har frågat läkaren om han kan ta körkort och läkaren har sagt ja. Den studerande säger så här:

Jag vill ha körkort också och jag har frågat läkaren och sa ok, systemet i Sverige, man måste fråga – i Somalia har inget körkort, om man kan köra man kan köra [...] dom har ingen regering, men här finns regering och måste ha körkort.

Efter denna intervju berättar rektorn i småstaden att den före detta sfi studerande nu ”tillhör LSS” och att han väntar på sysselsättning. Detta kommer då att bli daglig verksamhet även om han på grund av sin cp-skada inte hör till den personkrets som har rätt till det.

Ytterligare en studerande har samma uppfattning och menar att lärarna inte förstår att allt är mycket olika i Afghanistan jämfört med Sverige. Hon tar ändå själv på sig hela skulden för att hon inte lär sig svenska och säger att hon glömmer.

En annan studerande bekräftar också de kulturella skillnaderna men menar att lärarna accepterar och förstår hans kultur:

Det är inte samma Indien och Sverige [...] jag känner att mina lärare förstår min kultur.

Så gott som alla sfi studerande säger att det har blivit tillsagda att börja läsa sfi och att de inte haft något val att till exempel läsa sin sfi på folkhögskola istället, vilket på många håll är fullt möjligt. Flera säger att de blivit tillsagda att studera svenska eller att det är handläggaren på arbetsförmedlingen som sagt att de skulle läsa sfi. Flera verkar också i övrigt uppleva att de har litet inflytande över sina studier och säger bland annat:

Läraren säger vad jag ska göra, inte själv.

Ytterligare en studerande berättar om att det är läraren som planerar ensam och att hon inte är med i planeringen av sitt eget lärande. Så gott som alla visar att de har ett dåligt självförtroende och de flesta tar själva på sig skulden för att de inte lärt sig svenska

.....

i den takt som kunde varit förväntat. En av dem kopplar också sitt självbestämmande till detta och säger:

Om jag kan läsa jag kan, annars dom säger gå dit och städa, kan läsa, bestämma själv.

Ytterligare två studerande på sfi, men i storstaden, hade sin diagnos, dyslexi, klar från hemlandet. Båda har också gjort den erfarenheten att det är först en bit in i svenskastudierna som deras dyslexi gjort sig påmind. I början när det var enkla ord och meningar så gick det bra:

Förut det var lite bättre, på sfi till exempel det var lite bättre.

Denna studerande säger att hon kämpar på med sina egna strategier för att nu klara att läsa på svenska som andraspråks-nivån. Hon menar också att man har mer kunskap i hennes ursprungsland (ett europeiskt land) om dyslexi än vad man har i Sverige. Ytterligare en sfi-studerande har gjort samma erfarenhet och säger:

Jag har pratat med läraren. Hon har sett mitt nationella prov, hon kan inte se jag har dyslexia, men jag har!

En av de studerande på sfi kallar sig själv (och genom tolk) för analfabet trots att vi tillsammans sedan lyckas reda ut att han redan kan tala tre språk och kan skriva på ett av dem trots att han bara har fyra års skolgång från hemlandet. Här betraktas han i alla fall som en av de sfi-studerande som inte gör progression när det gäller svenskan. Själv säger han ”kämpa och läsa bara”. På frågan om varför han inte kan hålla takten i sin studieplan säger han:

Allt är nytt och jag tänker mycket.

För en person som just flytt från krig och fattigdom kan säkerligen frågor om till exempel individuella studieplaner te sig ganska absurda och svåra att riktigt ta på allvar. Vissa lärare visar en insikt i dessa slags frågor och säger till exempel att för vissa studerande som är svårt traumatiserade är det fullständigt irrelevant om den studerande ifråga också har dyslexi. Den eventuella dyslexiutredningen får komma senare och först efter att den studerande fått den hjälp som denne behöver att bearbeta svåra upplevelser. Frågor om individuella studieplaner är naturligtvis ett sätt för det svenska samhället att upprätthålla en ordning i studierna och en möjlighet att genomföra uppföljningar och på så sätt också kunna erbjuda studiehjälp. Storstaden arbetar också genomtänkt

med studieplaner för studerande med stora svårigheter. De har något de kallar för individuell fördjupad studieplan som i ett sfi-perspektiv till exempel kan innebära:

Och i den ska man också följa, så har vi en sfi-studerande som jag undervisar så ska jag också skriva i den regelbundet att nu har jag pratat med Muhammed om att han behöver träna på sin läsning och skrivning, han har blivit erbjuden två timmar på torsdagar i den och den hallen och så kanske man skriver in efter ett tag att han går inte dit eller han har gjort stora framsteg.

Som redovisats ovan så finns i förortskommunen en särskild grupp för sfi-studerande som kommit ganska långt med sina studier, men som ännu inte är redo att ta steget över till svenska som andraspråksnivån. Denna grupp kallas Möjligheten och fungerar också som ett slags orientering in i det svenska samhället. En sådan orientering får också de studerande i småstaden genom den resurspedagog som finns där. Endast i den mellanstora staden finns en särskild undervisningsgrupp inom sfi för studerande som inte gjort förväntad progression i sina svenskkunskaper. Gruppen kallas SUND-gruppen och är ett projekt som finansieras med särskilt sökta medel från Länsstyrelsen. Gruppen har för närvarande finansiering för år 2013 ut. Gruppen erbjuder fördjupad kartläggning, individuell studieplan med kontinuerliga uppföljningar och utvärderingar, en liten studiegrupp och hög lärartäthet, stor individanpassning med stödåtgärder, kontinuitet samt trygghet och arbetsro. Gruppen vill också arbeta för att dessa sfi-studerande ska ha större möjlighet att lyckas komma in i det svenska samhället. Vid mitt besök i gruppen arbetade två lärare i svenska som andraspråk i gruppen med sex studerande. Tre av dessa studerande ställde upp för intervju. I gruppen rådde en mycket trevlig och god stämning och alla var starkt engagerade i sina uppgifter för att lära sig svenska. En av de studerande säger så här när jag frågar varför han har sökt sig till denna grupp:

Jag sökte där i gamla skolan få skriva men jag är inte bra men han säger gå till andra skolan där kanske hjälper dig – det går bra här.

Jag ber den studerande att göra en jämförelse mellan nuvarande studier och hur det fungerade i den reguljära sfi-kursen:

20 elever han säger skriv, jag ska skriva, men jag förstår inte, men här två lärare han säger till mig den, den och den – det hjälper [...] för två månader sen jag inte prata.

Jag frågar också den studerande om hans inflytande när det gäller studiernas uppläggning och får helt andra svar än i andra sfi-utbildningar:

Ja, varje dag diskutera och det är roligt.

Intervjuaren: det är inte bara lärarens som säger vad du ska göra?

Nej, det går inte, jag säger till mig själv.

Vid den andra intervjun ställer jag samma fråga om varför denna studerande har börjat i den här gruppen och får svaret:

Därför den är mycket, två lärare och sitta tillsammans och arbeta och på studieförbundet X elever många och lärare bara en. Elever kan snabbt läsa för exempel hon förstår elever kan läsa snabbt och rätt. Han sa till mig "kan du läsa denna paragraf" hon läser, alla för exempel jag, kan inte läsa, jag bara sitter och tittar, jag ledsna, och samma skriv också [...] därför jag byter.

Även denna kvinna från Afghanistan säger emellertid tydligt att hon är med och bestämmer hur studierna ska läggas upp nu i den nya gruppen.

Vid den tredje intervjun säger den studerande så här på frågan varför han bytte till den särskilda gruppen:

På utbildningsföretaget X var kanske mer än 25 elever i klassrummet vi olika länder, jag har problem jag kan inte lyssna och förstå bra[...]om jag räckte upp min hand, dom säger vänta, jag väntar till nästa dag, dom inte svarar mig [...] dom inte pratar svenska i klassrum alla har hem-språk och det är ett problem för mig [...] och lärare säger tyst, tyst och dom är tyst kanske 30 sekunder.

Denna tredje studerande i den särskilda gruppen säger att han känner sig respekterad nu och att lärarna i utbildningsföretaget istället bara blev arga.

Folkhögskolan i en klass för sig

Folkhögskolan har inledningsvis presenterats som en skola där bildning står i förgrunden framför utbildning. Folkhögskolan har traditionen att vara den plats där studerande kanske mer än i annan vuxenutbildning kan komma igen och få en ny chans. Utveckla sig själv och därefter kvalificera sig för vidare studier, för arbetslivet eller annan verksamhet. Folkhögskolan kan också ses som en, om inte rehabiliterande, så kanske resocialiserande institution för grupper som annars riskerar att hamna i utanförskap, till exempel unga vuxna i studiesvårigheter av något slag och med misslyckanden i tidigare skolgång samt personer med olika slags grava funktionsnedsättningar.

Folkhögskolorna som skolform finns utanför den kommunala organisationen och de folkhögskolor som finns med i studien ligger

inte alltid inom just den kommunen. De finns emellertid i nära anslutning till de aktuella kommunerna och kan därför ses om ett alternativ till den kommunala vuxenutbildningen i komvux, sfi och i viss mån också särsvux. Intervjuerna i folkhögskola är i tre av kommunerna genomförda på allmän linje, som är den kurs där studerande kan läsa det som motsvarar gymnasiekompetens. Avslutningsvis kommer två ganska speciella kurser för studerande med funktionsnedsättningar inom folkhögskolan att presenteras.

En av folkhögskolorna ligger i direkt anslutning till storstaden och utgör ett ytterligare alternativ till det redan mycket stora och varierade utbudet av kurser och utbildningar för vuxna studerande. De flesta studerande där har kommit till folkhögskolan genom arbetsförmedlingen. De har varit arbetslösa och där fått tipset att söka först till en studiemotiverande kurs som sedan har lett vidare till den allmänna linjen. Någon har också blivit rekommenderad av studievägledaren på komvux att söka till folkhögskola istället. En annan folkhögskola finns i anslutning till förortskommunen, medan ytterligare en är belägen i en stad en bit ifrån den lilla orten. De studerande på dessa folkhögskolor är eniga om att folkhögskolan är annorlunda i jämförelse med att studera på komvux. En av de studerande säger så här:

Det är annorlunda än komvux [...] det är inte lättare men det finns inga prov och såna grejer man känner sig inte lika mycket stressad som i komvux.

En annan studerande på folkhögskola håller med och säger så här:

Nej komvux nej det hjälper inte mycket [...] där får du göra mycket på egen hand och du går där kanske två gånger i veckan [...] här har man lärarna, jag kommer hit fem gånger i veckan och gör det man ska och behöver man hjälp så har man nån lärare och så får man hjälp men på komvux så får man kämpa själv, det är kämpigare där, mer jobbigt.

En ytterligare folkhögskolestuderande säger att komvux var på distans och att det inte fungerade för honom:

Jag behöver vara på plats i skolan – behöver struktur, utmaningar och feedback.

Denna studerande menar också att han förändrats och mognat genom sina år på folkhögskolan. När han berättar om hur han jämfört sina svar på ett test som gjordes både vid kursstart och när utbildningen avslutats, säger han:

Det var då jag blev, innan var jag inte så vidare, jag tog inte för mig, och man skulle inte ta för sig för mycket, men man ska ändå ta det

---

man förtjänar på nåt sätt. Jag fick lite värde på mig själv – att börja se mig med andra ögon.

Många av de studerande på allmänna linjen har i princip helt kraschade tidigare skolgångar bakom sig, men har nu fått kraft och mod att ta tag i sin utbildning. Några har nu också ganska tydliga yrkesplaner att sikta mot. En studerande berättar så här:

Jag kommer 20 minuter för sent eller en halvtimme [...] det beror på att jag har svårt att komma upp på morgonen, jag är väldigt trött [...] det var faktiskt en läkare som sjukskrev mig så var jag bara typ hemma några månader och det kände jag att det behövde jag nog för att det var väldigt mycket och jobbigt för gymnasiet det tog, jag tror att jag drog ner på kanske två ämnen, men ändå blev det för mycket [...] jag hade ju soc på den tiden för jag bodde ju inte hemma.

Denna studerande läser nu på allmänna linjen och på heltid, jobbar på att komma i tid, tar tillvara all studiehjälp som står till buds och säger:

Jag skulle gärna vilja bli aktivitetspedagog och då behöver man ha gymnasiekompetens för att komma in på den.

Ytterligare en studerande berättar så här om sin tidigare skolgång:

Jag har ju aldrig kommit på nåt sätt fram, jag har bott i familjehem typ hela livet och då gick jag på skola på behandlingshem och så har jag försökt att gå i typ grundskola och så där, fast där har jag typ straffat ut mig hela tiden[...].Alltså jag misskötte mig – alltså jag flyttade, jag bodde på ett familjehem kanske ett halvår, sen fick jag byta skola för att jag flyttade vidare och då har det blivit att jag aldrig har kunnat få betyg för att jag hela tiden har flyttat runt.

Denna studerande berättar vidare att hon nu har lärt sig att ”göra allting tvärtom”. Hon säger så här:

Mitt mål när jag började här när jag fick den här chansen att, och det sa jag på intervjun också, att jag kommer att göra allt jag kan för att det ska gå bra och det har det gjort [...] så även om jag inte tycker om matte så går jag ändå dit, [...] att inte säga nej hela tiden.

Även denna studerande har tydliga framtidsplaner och berättar:

Mitt mål är att bli behandlingsassistent.

Hon har med stöd på folkhögskolan tagit reda på att utbildning till behandlingsassistent finns på en annan folkhögskola

och hon tänker söka dit när hon är klar med sin gymnasiekompetens.

En tredje studerande har en liknande berättelse och säger så här:

Det var ju som dom sa på gymnasiet att det här är inte som högstadiet för här kommer du att få klara dig själv och då vart det ju mycket jobbigare för jag kunde ju inte påbörja eftersom jag tyckte att ämnet var skittråkigt från början [...] och det var ju vissa gånger som jag hellre stannade hemma än att gå dit över huvud taget.

Denna studerande bestämde sig redan under gymnasietiden för att strunta i vissa ämnen och koncentrera sig på att klara de ämnen som var intressanta och att sedan ta de övriga och missade ämnena på folkhögskola, vilket hon nu gör. Hon säger också så här i en jämförelse mellan gymnasiet och folkhögskolan:

För det är ju inte som på gymnasiet där alla är helt inne i sitt utan vi har ändå varit med om samma sak vi alla har en gemensam nämnare och det är att vi nån gång inte har klarat studierna.

Vad är det då som skiljer undervisningsupplägget i folkhögskolan från det som gäller i komvux? En sak handlar om att folkhögskolan på ett sätt mera liknar ungdomsgymnasiet i och med att de studerande finns på skolan hela veckan och inte bara vid några enstaka tillfällen i veckan. Folkhögskolan har däremot inte skrivningar eller prov och dessutom får de studerande inte betyg utan omdöme. I omdömet är det inte heller bara skolkunskaperna som bedöms utan också saker som att de studerande passar tider, är närvarande och aktiv på lektionerna och gör sina inlämningsuppgifter. Alla sådana saker vägs samman i ett omdöme på den allmänna linjen och som också ger behörighet att söka till högskolan. Dessutom läser de studerande i sin egen takt och en studerande säger så här om genomgångarna på lektionerna:

Vi samlas alltid i klassrummet och så har vi typ genomgångar och så har vi typ uppgifter som vi ska jobba med och då får vi sitta här eller i biblan eller var som helst [...] nu när vi jobbar i svenskan så har vi skrivit novell och då jobbar vi ensamma så finns det typ, när vi skriver om nån brottsling då kan man jobba flera [...] vi jobbar ju mest själva, för alla ligger ju olika i böckerna.

Denna studerande berättar också att de har gemensamma genomgångar och att samma genomgång ges flera gånger. Varje studerande kan välja om han eller hon vill lyssna en gång till eller jobba enskilt och gå vidare i boken. Folkhögskolan nivågrupperar alltså inte utan detta sker både frivilligt och utifrån

enskildas behov. Examinationer sker genom muntliga redovisningar och olika inlämningsuppgifter.

De studerande berättar också om de olika slags extra stöd som de kan få på folkhögskolan. Utöver att sitta ner enskilt med en lärare eller elevassistent kan det också finnas räknestuga, extra resurstid för hjälp, öppen skola ytterligare två dagar i veckan efter skoltid och dessutom tre dagar i veckan extrahjälp under lunchrasten på biblioteket. Under vissa av dessa tider finns lärare till hands medan det vid andra tillfällen är elevassistenten som kan hjälpa till med att plugga och att genomföra olika uppgifter. En studerande berättar så här:

Jag är så rädd att det ska, som förr, det här berget med saker ska bli större och större och att jag får så – jag kan nog känna lite stress ibland, men jag försöker att organisera och ordna.

Denna studerande framhåller att hon är mycket noga med att ta emot all hjälp och stöd som hon kan få av både lärare och assistenter. Just elevassistenterna framhålls av flera studerande som viktiga personer som kan ge både extrahjälp i studierna och finnas till hands för samtal när det behövs. Varje studerande har också en mentor bland lärarna. En av de studerande säger så här:

Och så finns ju dom här M och K som är assistenterna och då liksom om man inte kan koncentrera sig då kan man gå till dom och det är en trygghet för mig [...] har du en skitdag så kan man gå till dom och säga att idag är det en skitdag och sen gör man det bästa av dan ändå, så dom hjälper mycket.

Några studerande nämner också hur konstruktiv kritik och förväntningar om att ”du kan bättre” har varit ett stöd. Sammanhållningen i gruppen och den goda stämningen lyfts också upp som betydelsefull:

Vi hjälpte varandra på något vis, så att alla lyfter varandra, men ändå hjälpte vi oss själva.

I studien har också ingått två folkhögskolekurser som skiljer sig helt från den allmänna linjen och som också har ett helt annat syfte. Den ena kursen kallas Neurolinjen och riktar sig till personer med förvärvad hjärnskada i vuxen ålder. Det kan handla om skador efter en trafikolycka eller efter en stroke. Neurolinjen är treårig och erbjuder ett holistiskt upplägg med både studier, ADL och fritid – ”en väg tillbaka till livet”. Den andra kursen heter Funktionsnedsättning i det nutida samhället och är öppen både för personer med funktionsnedsättning själva och för andra som

arbetar inom detta område. I detta projekt har emellertid endast personer med egna funktionsnedsättningar intervjuats.

I intervjuerna från Neurolinjen talar båda de studerande om att de är inriktade mot personlig utveckling i första hand. En av dem nämner också att hon hoppas kunna komma tillbaka till arbetslivet efter den trafikolycka som hon råkat ut för. Denna studerande lyfter fram att hon har gjort framsteg och säger:

Det finns böcker med större stil. Jag använde det i början, men nu behöver jag inte det mera. Lärarna tror på mig, de ser att jag klarar av det, de pushar mig att klara av.

Ytterligare en studerande på denna folkhögskolekurs berättar att hon upplever verklig förståelse för individuella förutsättningar och säger också om sammanhållningen i kursen:

Vi stöttar varandra, vi förstår ju varandra eftersom alla som går här har en hjärnskada. Vi förstår ju varandra helt och fullt. Vi har mysigt tillsammans också.

Just denna studerande säger också:

Vi är alla lika mycket värda känns det som fast man inte är som alla andra, att man inte kan gå och använda båda händerna. Man känner sig accepterad som man är, man får vara den man är och man får känna sig trygg och vara stolt för den man är. Alla visar respekt och förståelse.

Den andra folkhögskolekursen är en distanskurs och utbildningen har också krav på att de studerande tidigare har treårigt gymnasium eller motsvarande. Kursen kan därför ses som att åtminstone delvis vara på högskolenivå. Innehållet i kursen anges i en informationsskrift vara att fokusera på utvecklingsfrågor, goda exempel, framgångsfaktorer, förebilder och nya metoder. De studerande arbetar med omvärldsbevakning, framtiden, trender och nyheter, samhällets strukturer och organisering, nya organisationsformer, arbetssätt och metoder samt tillgänglighet i vardagen. Kursen innehåller endast en fysisk träff och resten av arbetet i kursen görs enskilt utifrån tillsända uppgiftspaket och via dator. En av de studerande på kursen säger:

Jag hade inte kunnat göra den här kursen om jag inte kunnat jobba ihop med någon, med den här tjejen.

Denna studerande har en grav synskada och programmen i datorn var inte alls anpassade till hennes synskada och hjälpmedel. Ett samarbete med en annan person med ett lindrigt rörelsehinder

blev avgörande och faktiskt också givande. Samma studerande berättar vidare:

Men jag måste säga att jag tycker det varit roligt att jobba ihop – man får utbyte av varandra [...] vi får ganska kluriga frågor ska jag säga, om media och hur vi skulle ta reda på olika föreningar, vi hade bland annat kontakt med USA.

En del mer praktiska uppgifter ingick också i kursen och samma studerande fortsätter att berätta om samarbetet mellan henne och hennes kurskamrat:

Hon har fotograferat, och vi var ute och gick vid lasarettet som har en lekplats, vi har den uppe i tekniska nämnden... och vi måste påpeka att den ska vara anpassningsbar för både funktionsnedsatta föräldrar och barn, så nu har dom gjort det.

Ytterligare en studerande på denna folkhögskolekurs läser den parallellt med andra studier och är också i övrigt mycket aktiv i olika projekt för och med unga med funktionsnedsättningar. Han berättar bland annat om ett mentorsprojekt som satts igång i regionen där en ung person med funktionsnedsättning kan bli mentor för ett barn eller ungdom med funktionsnedsättning och därmed vara en förebild och ett gott exempel på hur man kan leva sitt liv som ung med funktionsnedsättning.

Det är många unga med funktionsnedsättningar som inte har kontakt med habiliteringen över huvud taget - och som aldrig kommer att ha det.

Denna studerande på folkhögskolekursen läser samtidigt en yrkesutbildning på högskolan och har själv förebilder i två personer i yrket med egna funktionsnedsättningar. Innehållet i folkhögskolekursen kan vara kontroversiellt och den studerande säger så här:

Många tror att det är fel på intellektet men det visar jag direkt att det inte är [...] dom har till och med sagt till mig att jag ska hålla käften och sluta prata, för jag pratar så mycket.

Ytterligare en av kursdeltagarna är av samma uppfattning, men uttrycker sig lite annorlunda när hon säger:

Jag måste väldigt mycket vakta munnen [...] men eftersom jag är påläst och mycket inblandad i vad som händer i länet inom hela handikapprörelsen och ibland kan jag mer än vissa politiker [...] jag kan berätta för dem, för annars vet man inte eftersom man inte själv har någon funktionsnedsättning.

Detta är väl ett mycket lämpligt slutcitrat i en rapport som vill ge en fördjupad förståelse för studerandes med funktionsnedsättning egna perspektiv.

Intresseorganisationernas syn på svårigheter och åtgärder

Som en del av projektet har också representanter för fyra intresseorganisationer inom funktionshinderrörelsen intervjuats. De intervjuade intresseorganisationerna är Dyslexiförbundet, FUB som arbetar för barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning, Attention, som är intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, deras anhöriga och yrkesverkssamma inom området samt en företrädare (med egen synskada) för Handikapprörelsens idé- och kunskapscentrum. Studerande på sfi företräds inte här eftersom ett annat modersmål inte utgör en funktionsnedsättning. De studerande på sfi som intervjuats för projektet har också, i de flesta fallen, mer svårdefinierade svårigheter (se ovan). En studentkår inom sfi har emellertid nyligen bildats, vilken kanhända kan komma att bli företrädare för dessa studerande.

Ingen av representanterna för intresseorganisationerna kan, enligt intervjuerna, sägas ha vuxenutbildningsfrågor som sina första och prioriterade frågor. Särskilt FUB som företräder barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning ligger mycket lågt när det gäller vuxenutbildningen för deras medlemmar. Yrkesutbildning eller lärlingsutbildning har man aldrig diskuterat i det lokala FUB. Särsvux drivs i merparten av kommunerna i detta projekt i kommunal regi (undantag utgör Storstaden). I två av kommunerna kallas denna del av vuxenutbildningen istället för Lärsvux, vilket då innebär att dessa kurser tar emot fler vuxenstuderande än de personer som är behöriga för särsvux. Representanten för FUB ställer sig positiv till detta och menar att fler än personer med kognitiva svårigheter skulle kunna ha nytta av särsvuxutbildningen. Personer med sociala svårigheter nämns i sammanhanget. Företrädaren för FUB tycks mena att detta kan vara ett slags omvänd inkludering där personer utanför den egentliga personkretsen välkomnas i verksamheter avsedda i första hand för personer med utvecklingsstörning. Detta ställningstagande får utan tvekan betraktas som kontroversiellt och i andra sammanhang mycket omdiskuterat.

Inkludering och tillgänglighet nämns av samtliga intresseorganisationer som viktiga frågor och ingen av intresseorganisationerna menar att särskilda studiegrupper kan gagna deras medlemmar. Flera av intresseorganisationerna tar avstånd från upphandling av vuxenutbildningen och efterlyser ett tydligt och strukturerat regelverk om rätt till stöd i den kommunala vuxenutbildningen. Flera nämner också, att som situationen ser ut nu, så varierar det mycket från kommun till kommun vilket stöd som ges för personer i studiesvårigheter av något slag. Både Attention och Dyslexiförbundet menar att högskola och universitet fungerar mycket bättre härvidlag än vad den kommunala vuxenutbildningen gör. Man

påpekar emellertid också att det finns kommuner där stödet fungerar bra även på komvux och att folkhögskolan också kan vara ett bra alternativ.

När det gäller tillgängligheten så påpekas av flera intresseorganisationer att det inte bara handlar om den fysiska tillgängligheten, även om den naturligtvis också är viktig. Om den fysiska tillgängligheten inte finns kan detta ta all energi från själva studierna och därmed medverka till att studierna misslyckas. Den sociala tillgängligheten handlar om bemötande, förståelse, men också om mobbning och otillgängliga rastaktiviteter och svårigheter att ha positiva kontakter med klasskamrater.

Vilka svårigheter som intresseorganisationernas medlemmar kan stöta på i den kommunala vuxenutbildningen varierar mellan de olika organisationernas medlemmar. Dyslexiförbundet understryker vikten av kunniga lärare och menar att lärarutbildningarna skulle kunna förbättras när det gäller kunskapen om dyslexi. Den intervjuade representanten trycker särskilt på att det inte handlar om ”att lära sig att läsa och skriva, sen kan du börja utbilda dig”. Representanten menar istället att det handlar om att komma runt problemet och lära sig andra strategier. Sådana strategier kan handla om att använda tekniska hjälpmedel av olika slag (talböcker, talsyntes, stavningsprogram mm). Representanten för Dyslexiförbundet nämner också att man träffar en hel del studerande från sfi, men att dessa kanske inte har dyslexi utan mera allmänna läs- och skrivsvårigheter. Representanten för Dyslexiförbundet menar också att man inte har en bra kontakt med sfi.

Som tidigare nämnts efterfrågar flera av intresseorganisationerna ett tydligt regelverk som gäller i all vuxenutbildning. Högskolan framhålls här som ett föredöme. Att det behövs bättre kunskap hos lärare är också genomgående och det stöd som efterfrågas är förståelse, struktur, tekniska hjälpmedel, inläst material, stöd med studieteknik och anteckningshjälp. För Attentions medlemmar efterfrågas också mentorer, hjälp med överblick och helhet i kurslitteraturen samt mer lärarledd undervisning då långa perioder med självständigt arbete kan bli svårt att klara.

För Attentions medlemmar (neuropsykiatriska funktionsnedsättningar) kan det vara så att det är först i mötet med arbetsmarknaden som de verkliga svårigheterna infinner sig. Många av Attentions medlemmar klarar själva utbildningen väl, men har därefter svårt att få ett arbete som motsvarar deras kompetens. Detta är också något som nämns när det gäller studerande med grava synskador. Den intervjuade representanten för Handikapprörelsens idé- och kunskapscentrum menar att vuxenutbildning ibland, för personer med grava synskador, kan handla om att skjuta upp arbetslöshet. För Dyslexiförbundets medlemmar är svårigheter i arbetslivet också vanliga. Det kan till exempel handla

.....

om att den egna arbetsgivaren ställer krav på kompetensutveckling och att detta framstår som omöjligt att genomföra. Representanten för Dyslexiförbundet menar att man får många förtvivlade telefonsamtal runt sådana frågor. FUB:s representant berättar om en annan situation för deras medlemmar och nämner att två lokala företag tar emot deras medlemmar för praktik och att medlemmen dessutom kan ha med sig en ledsagare som kan vara behjälplig i arbetsuppgifterna om svårigheter skulle uppstå.

De intresseorganisationer som, i genomförda intervjuer, framstår som mest drivande och progressiva är utan tvekan Dyslexiförbundet och Attention. Representanten för personer med grava synskador lämnar över mycket av ansvaret till personen själv och menar att den studerande själv måste vara aktiv, ställa krav och peka på behovet. Den lokala FUB-representanten framstår som en alltför ”handikappmedveten” ordförande som avstår från att på ett aktivt sätt driva sina medlemmars intressen på ett kraftfullt sätt. Man kan därmed konstatera att det inte bara är hur den kommunala vuxentutbildningen fungerar som kan variera. Det stöd man kan få från sin intresseorganisation kan också vara mer eller mindre omfattande och aktivt.

Slutsatser och diskussion

Att snabbt komma i arbete och att bli självförsörjande är det övergripande målet i vuxenutbildningen för alla kommuner och detta gäller oavsett vilken politisk majoritet som gäller i den egna kommunen. Ett undantag kan eventuellt utgöras av småstaden där det går att spåra en bildningstanke både i det rektorn berättar och det som de studerande själva säger. Även om man också i småstaden självklart strävar mot att de studerande ska få ett arbete och bli självförsörjande så kan det också vara så att man studerar för den egna utvecklingen eller som en personlig utmaning. Småstaden är också den enda kommunen som har en egen alternativ sysselsättning för praktik och arbetsträning att erbjuda de av sina studerande som har kört fast i studierna eller inte gör förväntad progression. Något sådant skulle kanske kunna vara en god idé att tänka på även för andra kommuner som till exempel förortskommunen. Man kan i detta sammanhang fundera över om den ensidiga organisationen tillsammans med barn- och ungdomsskolan kan vara hämmande för vuxenutbildningens del. En närmare anknytning till arbetsmarknadsfrågor i kommunen kan troligtvis underlätta för att få möjlighet att starta upp sådana verksamheter. Kanske kan slutsatsen dras att storstaden och de små kommunerna har en bättre sits eftersom de inte så ensidigt parats ihop med barn- och ungdomsskolan. Förortskommunen framför också själva att deras utbildning borde vuxenanpassas mera och inte så mycket likna utbildningen i ungdomsgymnasiet. Ett problem med detta kan eventuellt vara att det då kan uppstå svårigheter för dem som vill meritiera sig till högre studier.

När det gäller yrkesinriktning och egen försörjning för studerande med utvecklingsstörning är situationen emellertid inte så entydig. Flera kommuner menar att personer med utvecklingsstörning hindras att delta i till exempel en lärlingsutbildning eftersom ersättningsystemet ser ut som det gör. En person som genomgår någon reguljär utbildning som syftar till yrkesverksamhet och egen försörjning förlorar sin ekonomiska ersättning från trygghetssystemen. På så sätt kan man säga att själva systemet (som avser att vara ett skyddsnät) kommer att bli ett hinder och att ett positivt risktagande därför inte kommer till stånd (Seal & Nind, 2010). Gruppen personer med utvecklingsstörning har inte heller något riktigt stöd av sin egen intresseorganisation i dessa frågor. Praktikplatser nämns, men i övrigt finns daglig verksamhet som LSS-insats att tillgå. I materialet finns också personer som inte är berättigade till daglig verksamhet som trots detta väntar på en placering där. Kanhända eftersom andra alternativ saknas. Exempel på detta finns både i förortskommunen (studerande med tidigare missbruksproblem

och psykisk ohälsa) och i småstaden (studerande med cp-skada på sfi som inte gör förväntad progression).

Övriga intresseorganisationer betonar att inträdet på arbetsmarknaden kan vara ett avgörande problem och ofta ett större problem än att genomgå själva utbildningen. Någon av dem menar till och med att en utbildning är ett sätt att skjuta upp en arbetslöshet och antyder därmed att det kan finnas betydande tillgänglighetsproblem i arbetslivet.

Larsson (2006) skriver om vuxnas liv och lärande som en korsväg mellan samhällsstrukturerade förändringar och det individuella livet. Detta får genom studiens resultat en tydlig kontur. Den dominerande arbetslinjen som är gemensam för i stort sett all kommunal vuxenutbildning blir i flera fall svår att leva upp till då samhällets och arbetslivets krav inte alltid stämmer överens med de studerandes förutsättningar. Flera av kommunerna funderar över hur studerande i omfattande svårigheter kan stödjas till ett aktivt arbetsliv. Vuxenutbildningen samarbetar inom kommunens förvaltningar men också med andra samhällsinstitutioner såsom arbetsförmedlingen, försäkringskassan och sjukvården för att på olika sätt hitta lösningar för flera. Gränsen till vad som egentligen kan ligga på en utbildare tänjs i flera fall ut mot mer behandlande eller omsorgsinriktade insatser än regelrätt stöd i studier. Detta gäller kanske framför allt på den lilla orten som helt fokuserar på sociala problem och psykisk ohälsa och där de specialpedagogiska behoven därför förblir oupptäckta. Det specialpedagogiska stödet i vuxenutbildning finns alltså inte alltid självklart på plats och det finns kommuner som istället satsar resurser på beteendevetare, livsstilcoacher eller stöd från psykiatrin. Även om arbetslinjen är målet framkommer det i intervjuerna att många inte kommer att nå dit. De studerande väntar istället på sysselsättning av olika slag. Det kan bland annat handla om praktik eller som tidigare nämnts, daglig verksamhet enligt LSS.

Det finns i gällande styrdokument inget krav på den kommunala vuxenutbildningen att erbjuda studerande där ett specialpedagogiskt stöd. Flera av kommunerna prioriterar trots det detta stöd, men det finns också kommuner som satsar på ämneslärarstöd, förstelärare eller lägger sina resurser på yrkes- och studievägledning istället. Särskilt förortskommunen framhåller att många av de studerande där har behov av stöd med hela sin livsföring och att studievägledning vore en mer adekvat insats än specialpedagogiskt stöd. I materialet finns emellertid också det motsatta representerat i tydliga exempel om hur vuxenstudier har blivit det som ”gripit in” i vuxenstuderandes liv (Larsson, 2006) och som därför blivit en början till att situationen vänts i positiv riktning. Att lägga resurser på yrkes- och studievägledning kan riskera att istället för stöd i studierna få en sorterande funktion som styr bort personer i svårigheter från vuxenutbildningen och

därmed kanske också från ett aktivt arbetsliv. Om fler vuxenstudierande nekas stöd i studierna och i stället styrs över till olika slags sysselsättningar finns risken att ambitionen att stärka den studerandes kommande ställning i yrkeslivet (Skolverket, 2013) inte kan uppfyllas och att resultatet istället blir en mer segregerad arbetsmarknad.

I den kommunala vuxenutbildningen är studerande i olika svårigheter eller funktionsnedsättningar väl representerade (Skolverket, 1999, Höghielm, 2006). Situationen skiljer sig betydligt från den tid då vuxenutbildningen syftade till att ta till vara en ”begåvningsreserv” (Höghielm, 2006). I dagens situation är det istället många som behöver mycket stöd och långa och grundläggande utbildningar. Att i denna situation inte erbjuda stöd i studierna framstår som cyniskt och ett sätt att välja bort ”de eftersatta” (Höghielm, 2006). En av intresseorganisationerna (Attention) betonar också just detta och menar att många av deras medlemmar inte fått rätt stöd på grundskole- och gymnasienivå och därför aldrig kommer till högre studier.

Flera av kommunerna i denna studie uppfyller inte kravet på att varje studerande ska ha en egen individuell studieplan (Skolverket, 2012). Detta medför att det blir svårt att göra gedigna och säkra uppföljningar kring hur studierna framskrider. Flera kommuner har på så sätt ingen verklig överblick över hur många som fullföljer sin utbildning, vilket också kan göra de studerandes stödbehov osynligt.

Stöd i studierna inom den kommunala vuxenutbildningen handlar många gånger om att bedriva studierna i ett lägre tempo vilket kan få ekonomiska konsekvenser för den enskilde (Skolverket, 1999). Det kan också handla om att erbjuda stöd med studieteknik eller att erbjuda särskilda (eventuellt tillfälliga) undervisningsgrupper (aa).

Storstaden utgör på alla sätt ett undantag från resten av kommunerna i studien. Ingenstans i övrigt finns ett så stort och varierat studieutbud, både vad gäller olika kurser och inriktningar samt när det gäller individanpassat och flexibelt stöd för många studerande i olika svårigheter och problem. Storstaden är också tydlig med att det är utbildning och stöd för att klara utbildning som bedrivs och inte behandling eller rehabilitering. I storstaden finns specialpedagoger både centralt i förvaltningen och lokalt ute hos utbildningsanordnarna. Storstaden har också flera särskilda undervisningsgrupper varav den stödgrupp, som redovisas i kapitlet Hinder och stöd för studerande inom komvux, särskilt imponerar med sitt tydliga och genomtänkta studerandeperspektiv. Det finns emellertid också andra studerande i storstaden som inte alls är nöjda med att erbjudas särskild undervisning och istället ser det som en stämpling i ”särgreppet”. Dessa båda exempel gör det tydligt hur viktigt ett lyhört och flexibelt stöd verkligen är för att lyckas stödja alla till

sin fulla utbildningspotential. Att alltid och i alla situationer döma ut särskilda undervisningsgrupper kan vara obetänksamt.

Folkhögskolan framhålls både i denna studie och i andra (Bergh, Skogman & Tideman, 2010, Landström, 2006, Lorenz, 2003, Niklasson, 2002) som ”en skola i en klass för sig”. Många menar att på folkhögskolan lyckas studerande som tidigare misslyckats i både ungdomsgymnasiet och på komvux. I denna studie visar det sig att studerande i ganska motsvarande svårigheter finns representerade både i komvux och på folkhögskolans allmänna linje. Målet i båda dessa skolformer är att få gymnasiekompetens. I intervjuerna berättar båda grupperna studerande om det stöd de får i studierna. Det är därför en poäng att utifrån utsagor i intervjuerna jämföra det stöd som ges till studerande i svårigheter på komvux och på folkhögskolan. Kanhända kan komvux lära av folkhögskolan?

Studerande på folkhögskolan påpekar att den skolan är mycket olik komvux. Den som studerar på folkhögskola har en skola att gå till varje dag, medan man på komvux mera bedriver självstudier och kanske går till skolan en eller två gånger i veckan. Vissa bedriver sina studier på komvux helt på distans och via webbportal. På folkhögskolan finns ingen som har den uttalade positionen som specialpedagog. På folkhögskolan menar de studerande att alla lärare och elevassistenter är tillgängliga för att ge stöd – ”det finns alltid någon att fråga”. Det finns också många olika grupper och tillfällen för stöd och hjälp i studierna när man studerar på folkhögskola. De studerande berättar om olika slags stödgrupper för olika behov och på olika tider och att det bara är att ta för sig. För en studerande på folkhögskolan med dyslexi finns till exempel en extra stödgrupp där man kan få råd om strategier och studieteknik vid dyslexi samt hjälp med de uppgifter som för närvarande är aktuella att genomföra. Studerande med neuropsykiatrisk problematik eller psykisk ohälsa berättar om att på folkhögskolan kan man få både variation och struktur samt ha möjlighet att tillägna sig vettiga vardagsrutiner. I litteraturen om folkhögskolan talas om ”resocialisation” (Landström, 2006, Niklasson, 2002) som avgörande för att vända en tidigare kraschad utbildningskarriär till en positiv väg framåt för den studerande. I intervjuerna finns exempel på studerande som kan berätta om att de i egna ögon fått ett ökat egenvärde (Skolverket, 1999), en god självkänsla och att de förändrats som personer. Att det dessutom alltid finns studiekamrater att diskutera och samarbeta med gör att de kan ”hjälpa både sig själv och andra”. Många framhåller också att det dessutom ofta är en god blandning av olika studerande i ordinarie grupper som leder till givande och intressanta diskussioner. Inte minst viktigt kan detta (enligt några studerande) vara för dem som har svenska som andra språk och som vill förbättra sina kunskaper i svenska språket. I intervjuerna framkommer

också att det finns utrymme för delaktighet och egna initiativ.

Själva undervisningen på folkhögskolan kännetecknas av dialog mer än förmedling (Lorentz, 2003, Berntsson, 2000) och de studerande är därigenom delaktiga medskapare av sin egen kunskap. Lärarna genomför genomgångar på gemensamma lektioner och samma genomgång kan genomföras flera gånger. Det är de studerande själva som bestämmer om de vill och behöver vara med på genomgången en gång till eller på egen hand arbeta vidare i boken. På så sätt kommer de studerande att ha kommit olika långt i studierna, men på folkhögskolan görs ingen nivågruppering. Många av de intervjuade studerande på folkhögskolan nämner också att de inte har några prov där. Examinationer genomförs genom muntlig presentation och olika inlämningsuppgifter. Flera menar att detta sätt att examinera gör studiesituationen mindre pressande.

I intervjuerna med de studerande med olika funktionsnedsättningar på komvux framträder en helt annan bild. Det finns några av dessa studerande som är mycket nöjda med både distansstudier och mer gruppbaseade studier i komvux, men många gånger är det då specialpedagogen som framhålls som den som gör att de kan klara sin studiesituation. Det som annars framkommer är att det finns för lite lärarledd undervisning (vilket också påpekas av några av intresseorganisationerna) och någon menar att man önskar sig en annorlunda skola.

Det specialpedagogiska stödet framhålls alltså i flera av komvuxintervjuerna som det som räddar situationen och specialpedagogen är den som de studerande inte känner sig ifrågasatt av och som också är den som ”ser” den studerande samt visar respekt för svårigheterna. När specialpedagogisk kompetens saknas framkommer i vissa fall inte heller den verkliga problematiken som då istället omvandlas till sociala problem eller psykisk ohälsa. Några studerande berättar om planlösa studier i något enstaka ämne som de nödtorftigt klarar med hjälp av specialpedagogen. Det finns exempel på studerande med liknande problematik på folkhögskolan som klarar sig utmärkt och gör goda framsteg i sina studier samt dessutom har tydliga och realistiska yrkesplaner.

I den kommunala vuxenutbildningen finns dessutom exempel på studerande som är felplacerade på så sätt att de ingår i den utvidgade personkretsen inom LärVux. Flera studerande framför att det ”finns mycket kvar att informera om och diskutera runt funktionsnedsättningar” eller kan berätta om att man måste ”utbilda” lärarna om det egna stödbehovet. En studerande säger bland annat att ”jag förklarar för läraren hur jag ska plugga” och en annan studerande menar att ”det handlar om att man måste göra sig hörd och faktiskt säga att man vill ha mer hjälp”. Dessa påpekanden stöds av intresseorganisationerna som hävdar att många lärare har dålig kunskap när det gäller stöd till studerande med funktionsnedsättning.

Flera av kommunernas vuxenutbildningar framstår som tomma kommunala skal där allt innehåll är upphandlat och utbildningsverksamheten bedrivs av olika utbildningsföretag och studieförbund. Ibland betyder det att det inte finns någon pedagogisk personal alls inom vuxenutbildningen som är anställd i kommunen och som kommunen därmed har möjlighet att arbetsleda eller utveckla för att klara skiftande behov hos kommunens innevånare. Undantag från detta är två av kommunerna, förortskommunen och småstaden som båda har det mesta av sin vuxenutbildning i egen regi. Trots detta framstår dessa två kommuner som mycket olika i upplägg och tänk kring sin vuxenutbildning. Där förortskommunen framstår som en kommun med stora sociala problem och med en befolkning inom vuxenutbildningen som till stor del har sina rötter i utomeuropeiska länder, framstår småstaden som en plats där den förhållandevis lilla grupp som bedriver vuxenstudier får mycket gott och genomtänkt stöd. Trots att flera berättar om stora studiesvårigheter verkar organisationen klara att greppa sin utmaning. Kanhända har den organisatoriska placeringen betydelse här för medan förortskommunen är nära knuten till ungdomsgymnasiet har småstadens vuxenutbildning en annan organisatorisk tillhörighet som är mer vuxeninriktad.

Aktuella styrdokument (se bland annat Skolverket, 2012, SOU 2013:76) lyfter fram valfrihet och flexibilitet. Den studerande ska välja anordnare, plats, tidpunkt, tempo och arbetssätt. Flexibiliteten innebär också att utbildningsanordnaren måste organisera, planera och genomföra undervisningen med det främsta syftet att stödja den studerandes lärande utifrån dessa egna val.

För att kunna göra egna och genomtänkta val krävs information, kunskap och överblick över utbudet samt stöd i valet. Många av de studerande i denna studie har inte detta. Kommunerna medger att långt ifrån alla träffar en yrkes- och studievägledare, långt ifrån alla har en genomarbetad studieplan vilket kan göra att det riktiga stödet i valet inte kommer till stånd. Intresseorganisationerna pekar också på att kvalitén i vuxenutbildningen varierar stort mellan kommuner. Man efterlyser ett regelverk med rättigheter för studerande med funktionsnedsättningar som ska gälla på ett liknande sätt som de regler som finns i högskolan. Det är välkänt att det ofta är svaga och utsatta grupper som har minst möjlighet att göra egna och väl genomtänkta val, särskilt om inte information eller stöd i valet ges. Dessutom är det sällan den studerande själv som gör valet. Kommunen väljer genom att upphandla utbildningar från de olika anordnarna.

Det område där det, utifrån denna studie, finns minst kunskap och där behovet av mer kunskap är särskilt stort är utan tvekan frågan om studerande som inte gör förväntad progression inom sfi. I intervju svaren framkommer att sfi-undervisningen i många fall inte tycks hålla en god kvalitet vilket överensstämmer med

den inledningsvis redovisade litteraturen (Skolverket, 1997, Skolinspektionen, 2011). Den särskilda gruppen, som nu troligen saknar finansiering, i den mellanstora staden framstår som ett gott undantag, men även där saknar man kunskap om vad svårigheterna med att lära sig svenska handlar om. Det blir också uppenbart att det i utbildningarna saknas interkulturell kompetens (Lahdenperä & Lorenz, 2010). Många frågetecken återstår och problematiken framstår som ytterst komplex och svår. Särskilt inom sfi tycks mer forskning som allra mest angelägen.

Referenser

- Bergh, S., Skogman, E., & Tideman, M. (2010). *Vågar lite mer – studerandes erfarenheter av längre folkhögskolekurser riktade till personer med utvecklingsstörning*. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Berndtsson, R. (2000). *Om folkhögskolans dynamik: Möten mellan olika bildningsprojekt*. (Doktorsavhandling). Linköpings universitet.
- Borgström, L., & Höghiell, R. (1992). *Vuxnas liv och lärande*. I G.W. Lindgren, M. Olofsson, & A. Pettersson. (1992) (red). *Pedagogisk forskning – en variationsrik verksamhet*. Stockholm: Fortbildningsförlagen.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and Research Design*. London: Sage.
- Ds 2009:20. *Rätten att studera inom gymnasial vuxenutbildning*.
- Eriksson, L. (2010). *Vuxenutbildning för personer med funktionsnedsättning*. Rapport, Linköpings universitet.
- Holmström, O. (2000). *Funktionshindrade och folkhögskolan – Perspektiv på empowerment genom folkbildning*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Högheilm, R. (2006). *Komvux rötter och framtida vägval*. I L. Borgström, & P. Gougoulakis. (2006) (red). *Vuxenantologin – En grundbok om vuxnas lärande*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Ineland, J., Molin, M., & Sauer, L. (2013). *Utvecklingsstörning, samhälle och välfärd*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lahdenperä, P., & Lorentz, H. (2010) (red). *Möten i mångfaldens skola – interkulturella arbetsformer och nya pedagogiska utmaningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Landström, I. (2006). *Folkhögskolans förr och nu möter framtiden*. I L. Borgström, & P. Gougoulakis (2006) (red). *Vuxenantologin – En grundbok om vuxnas lärande*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Larsson, S. (2006). *Didaktik för vuxna – tankelinjer i internationell litteratur*. Vetenskapsrådets rapportserie 12:2006.
- Lorentz, H. (2003). *Rapport från forskningsprojektet Mångkulturell bildning – om lärande och liv i folkbildningens värld, del 1*. Pedagogiska institutionen, Lunds universitet.

- Niklasson, L. (2002). *Medborgarbildning i lokalsamhället – En rapport från projektet Folkbildningen och de demokratiska utmaningarna*. Stockholm: Folkbildningsrådet och Mälardalens högskola.
- Seal, J., & Nind, M. (2010). *Understanding and Promoting Access for People with Learning Difficulties – Seeing the Opportunities and Challenges of Risk*. London: Routledge.
- Skidmore, D. (2004). *Inclusion – The dynamic of school development*. Maidenhead, Open University Press.
- Skolinspektionen. (2011). *Ändamålsenlighet och resultat i svenskundervisningen för invandrare*. Skolinspektionens rapport 2011:6. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket. (1997). *Vem älskar sfi? Utvärdering av svenskundervisningen för invandrare – en utbildning mellan två stolar*. Skolverkets rapport nr 131. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (1999). *Komvux – ett demokratiskt projekt: Några bilder av situationen för elever i behov av särskilt stöd i den kommunala vuxenutbildningen*. Skolverkets rapport nr 162. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2012). *Vuxenutbildning i förändring*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2013). *Kommunal vuxenutbildning*. Skolverkets nyhetsbrev 2013-04-26. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2014). *Elevantalet fortsätter att minska i särsvux*. Skolverkets nyhetsbrev 2014-03-27. Stockholm: Skolverket.
- Skrtic, Th. M. (1991). *Behind Special Education – A critical Analysis of Professional Culture and School Organization*. Denver, Colorado: Love Publishing Company.
- Skrtic, Th. M. (eds) (1995). *Disability & Democracy – Reconstructing (Special)Education for Postmodernity*. New York: Teacher College Press.
- SOU 2013:76. *Svenska för invandrare – valfrihet, flexibilitet och individanpassning*. Stockholm: Fritzes.
- Yin, R. K. (2009). *Case Study Research – Design and Methods*. London: Sage Publications.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) arbetar för att barn, unga och vuxna oavsett funktionsförmåga ska få förutsättningar att nå målen för sin utbildning. Det gör vi genom specialpedagogiskt stöd, undervisning i specialskolor, tillgängliga läromedel och statsbidrag. Den kompetens vi erbjuder kompletterar kommunernas och skolornas egna resurser. Läs mer på vår webbplats www.spsm.se.

Den här studien har undersökt hur vuxna med funktionsnedsättning upplever sin studiesituation. Den beskriver även vilka omgivningsfaktorer som finns, exempelvis hur det specialpedagogiska stödet är organiserat och hur det utförs.

De utbildningsformer som är aktuella i rapporten är Kommunal vuxenutbildning, Särskild utbildning för vuxna, Svenska för invandrare och folkhögskola.

ISBN 978-91-28-00560-9 (tryckt)
978-91-28-00561-6 (pdf)

Best.nr 00560